

SIMON PHILIP
DE VRIES

ŽIDOVSKÉ
OBŘADY
A SYMBOLY

SIMON PHILIP
DE VRIES

ŽIDOVSKÉ
OBŘADY
A SYMBOLY

VYŠEHRAĐ

Na přebalu:

Středověká iluminace k žalmu 114

konec 14. století, Španělsko

Zobrazuje Mojžíše v čele Izraelců na cestě k svobodě;

v pravém rohu lid pronásleduje farao na koni;

scénu pozoruje pes (Ale na žádného Izraelce

ani pes nezavrčí – viz Exodus 11,7a)

© Erben (Heirs) S. Ph. de Vries, 2008

Translation © Mgr. Marie Holá, 2008

ISBN 978-80-7021-963-8

OBSAH

I SYNAGOGA

1) Jméno a význam	11
2) Modlitba, její řeč a forma	14
3) Vnitřní prostory	17
4) Svitek Zákona	19
5) Četba Tóry. – Poznámky ke kalendáři	23
6) Prorocké knihy. – Čestné úřady	27
7) Chazan – náboženský dohled a vedení modliteb	31
8) Menora a ner tamid	36
9) Kohen	37
10) Kněžské požehnání	40
11) Kázání v synagoze. – Halacha a agada	44

II TROJÍ ZNAMENÍ

1) Mezuzá – znamení na dveřích	49
2) Tfilin – znamení na čele a na paži	51
3) Cicit – znamení na oděvu	54

III ŠABAT

1) Slavnostní příchod	58
2) Páteční večer	61
3) Sobota	63
4) Konec šabatu	66
5) Rozloučení	68

IV VYSOKÉ SVÁTKY

1) Nový rok. – Šofar	71
2) Čas zastavení a deset dní pokání	75
3) Přípravy	78

4) Kol nidrej	80
5) Den smíření	83
6) Kol nidrej – melodie a forma	87

V SVÁTKY A SLAVNOSTI

1) Svátek stánků. – Suka a lulav	91
2) Šmini aceret a Simchat Tóra	94
3) Chanuka a její historické pozadí	98
4) Menora	101
5) Sváteční světla	104
6) Tu bi-švat – Nový rok stromů	107
7) Purim, jeho původ a oslava	109
8) Pesach – vyvedení z Egypta	113
9) Kvašený a nekvašený chléb	115
10) Sederový stůl	117
11) Seder	120
12) Počítání omeru	127
13) Pesach. – Omer. – Svátek týdnů	129

VI POSTNÍ DNY

1) Posty	133
2) Postní dny a období smutku	136
3) Devátý av	139

VII JÍDELNÍ PŘEDPISY

1) Košer	143
2) Čistá a nečistá zvířata. – Krev	145
3) Šchita – porážka	147
4) Bdika – ohledání	149
5) Šlacha kyčelního kloubu	151
6) Dokončení košerování	154
7) Maso a mléko	156
8) Ryby a drůbež	159
9) Nádobí. – Shrnutí	161

VIII ZNAMENÍ SMLOUVY

1) Smlouva	165
2) Osmý den	168
3) Obřizka a mohel	170
4) Slavnostní zvyky před ceremonií	174
5) Obřad	177
6) Oslava. – Působení	179

IX PRVOROZENÝ

1) Obecná ustanovení	182
2) Prvorozený syn	185
3) Vykoupení	187

X MANŽELSTVÍ

1) Zasnoubení	190
2) Sjednocení	192
3) Událost pro celou obec	196
4) Sňatek	201
5) Obřad	204
6) Chupa	207
7) Mazal tov! – Svatební hostina. – Svatební dny	211

XI LEVIRÁTNÍ MANŽELSTVÍ

1) Obecné pojmy	215
2) Spojení a rozluka	217
3) Rozšíření a omezení	220
4) Postup	223

XII ROZVOD

1) Hledisko	227
2) V praktickém životě	229

XIII NEMOC, UMÍRÁNÍ A SMRT

1) Umírání	233
2) Návštěva nemocného	235
3) U lůžka nemocného	238
4) Zlepšení nebo zhoršení stavu. – Chevra kadiša	241

5) Úmrtní lože	244
6) U zesnulého	247
7) Před pohřbem	250
8) Cesta na hřbitov	253
9) Pohřeb. – Hespered	256
10) Kadiš	260
11) Na cestě zpátky. – Útěcha truchlících	264
12) Návrat domů. – První jídlo	266
13) Smuteční týden	269
14) Smuteční doba. – Obec	271
15) Věčný klid	274
16) Zpopelnění	276

XIV NÁBOŽENSKÉ SPISY

1) Mišna a Gemara	280
2) Od Talmudu k Šulchan aruch	283
3) Obecné pojmy. – Hledisko. – Duch díla	287

Výběr literatury dostupné v češtině	291
Slovníček pojmů	293
Zkratky biblických knih	297
Židovské měsíce	298
Ediční poznámka	299

SVÁTKY A SLAVNOSTI

1

SVÁTEK STÁNKŮ. – SUKA A LULAV

Den smíření sotva skončil a přede dveřmi už stojí Svátek stánek.

Sukot je svátek plný symbolů. Prvním z nich je stánek, kterému říkáme *suka*. Ve Třetí knize Mojžíšově je psáno: „Sedm dní budete bydlet ve stáncích; ...aby všechna vaše pokolení věděla, že jsem přechovával Izraelce ve stáncích, když jsem je vyvedl z egyptské země.“ (3M 23,42–43)

Jdeš do země, v níž budeš stát pevnýma nohama na zemi. Ze společnosti kočovníků v zemi Kenaanu, z národa otroků v Egyptě se staneš samostatným, nezávislým, svobodným lidem žijícím ve vlastních hranicích, na své vlastní půdě. Tady budeš žít svůj život v celé jeho plnosti. Sám rozhodneš o sobě i o tom, co ti náleží. Budeš doma. Celé tvé bytí se promění; tak to má a musí být v každém ohledu! Na jednu věc ale nezapomeň! Nesmíš se domýšlet, že bys vše zvládl sám, a říkat si: „Tohoto blahobytu jsem se domohl svou silou a zdatností svých rukou.“ (5M 8,17) Musíš vědět, že samo snažení a usilování o tuto zemi není cílem života. Je to prostředek. To měj stále na paměti. Tvé pokolení zažilo vyvedení z Egypta, proto jen tak snadno nezapomeň na události včerejšího dne. Co však tvé děti, tví potomci, kteří přijdou zítra, pozítří a v ještě vzdálenější budoucnosti? Oni sami neprožili dnešní ani včerejší den, ani to, co jim předcházelo. Musí se naučit znát tvůj příběh, uvědomit si, že o jejich otce se na poušti staral Bůh a že jim dal přístřeší. Nebezpečí na člověka číhá i v opevněných hradech, ale radost a štěstí může prožívat třeba i pod vratkým přístřeškem. Proto rok co rok na znamení života lidu putujícího pouští opustí Židé na celý týden své domovy a budou pobývat pod křehkou střechou obyčejné chýše, skrze niž uvidí prosvítající hvězdy na nebi.

Díky tomu zakusí pocit pomíjivosti a jejich víra v Boha a důvěra v Něj se posílí.

Tuto symboliku ožívujeme v době, kdy jsme shromáždili plody naší práce a kdy je úroda z celé země sklizena.

Znamená to, že tím popíráme význam pozemských statků? Opovrhujeme materiálním jměním nebo je dokonce odvrhujeme? Dáváme najevo, že naše zdejší, smrtelné bytí máme za zavrženíhodné, slzavé údolí?

Nikoli! Znamením svátku *Sukot* je radost a veselí toho nejčistšího zrna! Ne nadarmo bývá někdy označován zkrátka jako „ten svátek“ bez dalšího rozvíjejícího přívlastku. V biblických dobách v Izraeli byli lidé nejspokojenější a nejšťastnější právě v době žní. Tehdy byla dobrá rada na místě: Jez, pij a užívej si do sytosti. „Při své slavnosti se budeš radovat ty i tvůj syn a tvá dcera, tvůj otrok a tvá otrokyně, lévijec a i bezdomovec, sirotek a vdova, kteří žijí v tvých branách. ...oddej se proto radosti.“ (5M 16,14–15)

Není to snad pravý opak opovržení, popírání pozemského bytí? Není tu jasně vysloveno bezpodmínečné uznání a uctění hmotného života?

Pro tuto radostnou slavnost sklizně si všichni vezmou čtyři druhy rostlin a s nimi se „sedm dní budete radovat před Hospodinem, svým Bohem,“ jak je uvedeno v 3M 23,40. S tímto svazkem v rukou předstoupí každý před svého Stvořitele a řekne: (*toto jsem přijal*) od Tebe a (*toto navracím zpět*) Tobě! Tyto rostliny slouží jen jako malý příklad nepřeborného množství plodů, ale co je řečeno o jednom, platí i pro všechny ostatní.

Nic a nikdo nevyhlašuje opovržení nad tímto světem, ani nepřichází s kázáním, že jej musíme zbožňovat. Tento čas je pouze posvěcením plodů, za něž Bohu děkujeme, a životní síly, kterou nás Bůh obdařil a kterou mu na oplátku symbolicky nabízíme.

Žádná vichřice ani bouře v dějinách Izraele nikdy nesmetla jeho přístřešek. Nebyl stržen dokonce ani zánikem státu a ztrátou země. Doposud je každoročně vztyčován a stojí ve středu židovského života. V obnoveném Izraeli pak *suka* znovu nabyla svého plného významu a setkáme se s ní doslova na každém rohu.

Se stavbou a přípravou stánku se často začíná už před Dnem smíření. *Sukot*, Svátek stánků začíná pouhých pět dní po tomto velikém dni, tj. 15. *tišri*, a tehdy už musí být *suka* pro své obyvatele přichystaná. Ihned po skončení *Jom kipur*, často ještě tentýž večer, začínají práce na stánku, protože lidé „pokračují stále s novou silou“, jak říká žalm 84,8. Každá rodina si postaví malý přístřešek, který je podobný altánku nebo zahrad-

nímu domku. Může být příjemně útulný, docela pohodlný, ale někdy bývá neuvěřitelně primitivní. Stává se, že si lidé stánek postaví na balkóně. Dveře do bytu zůstanou otevřené, na zadní stranu se připevní třetí stěna a to celé korunuje střecha.

Sřecha¹ je na celém stánku nejdůležitější. Je pokryta přírodním materiálem – větvičkami, slámou, senem a někdy také rákosem, který je buď volně poskládaný přes sebe, nebo propletený a přivázaný k rohoži vytvářející strop. Na přípravách a výzdobě *suky* se podílejí všichni členové rodiny, pokud je to jen trochu možné. Každý by měl přiložit ruku k dílu a pokusit se ji zútulnit, aby byla co nejhezčí. Rodina v ní koneckonců stráví celý týden, zvláště tehdy, stojí-li blízko jejich domu či bydliště. *Suka* jim poslouží jako jídelna, obývací pokoj a také salón pro hosty a návštěvy. A kolik hostů jen přijde! Sotva jedni odejdou, už se blíží noví a s nadcházejícím večerem tento milý návštěvní ruch vrcholí.

Celou radost však často dokáže zkazit dešť. V Izraeli patří měsíc *tišri* ještě mezi měsíce suché. Dešť přichází až o několik týdnů později. Z tohoto důvodu obsahuje liturgie svátku, který završuje rej slavností v měsíci *tišri* a následuje přímo po *Sukot*, modlitbu za dešť. V tomto měsíci je v Izraeli, jak jsme už řekli, stále ještě teplo a sucho. Vedra už odezněla. Během sklizně ani po ní, když už stojí *suka*, dešť zatím nehrozí. Jinak je tomu v evropských zemích. Tady neuběhne snad jediné léto, v němž by alespoň několik dní po sobě nepršelo. S blížícím se podzimem je dešť jistější a častější. Je proto třeba provést některá preventivní opatření, abychom každou chvilku nemuseli vybíhat ze *suky* a byli ušetřeni promočného jídla. Vždy je po ruce plachta. Někdy jsou stánky dokonce vybaveny okenicemi, v případě potřeby je stačí rychle zavřít a plachtu přehodit přes střechu, aby dešť nenarušoval příjemné prostředí uvnitř.

Suka je na světě už od nepaměti.

Vedle ní máme další, samostatný symbol, svazek rostlin. Obě znamenají jsou na sobě nezávislá, jedno není předpokladem či podmínkou druhého. Každý člověk nemá možnost postavit si *suku*, ale svazek rostlin na nikoho neklade žádné zvláštní požadavky a nepotřebuje ani zvláštní přípravy. Můžeme jej umístit a k modlitbě použít kdekoli v domě. Tak tomu bývá zejména při ranní modlitbě, ale není to nezbytná podmínka a může být využit i v kterémkoli jiném okamžiku dne. Většinou jej bereme s sebou do synagogy.

---

¹ *schach*

Palmová ratolest, *lulav*, která dala název celému svazku, tvoří jeho nejvýraznější část. Bývá zelená, může být i trochu vybledlá a seschlá, a převyšuje ostatní druhy této ojedinělé kytice. Po pravé straně ji lemují tři voňavé větvičky myrty a vlevo dvě skromné větvičky vrby. Nedílnou součástí *lulavu* je *etrog*, voňavé ovoce podobné citronu, které také patří do rodiny citrusů. Někdy se považuje za cedrovou šišku, ale ve skutečnosti nemá s cedrem nic společného. V dřívějších dobách se *etrog* dovážel z ostrova Korfu nebo z Terstu, dnes z Izraele.

Každý, komu jsou tyto symboly milé a drahé, dbá při jejich výběru a nákupu na nejlepší kvalitu. Nestací pouze dostát své povinnosti, svou roli hraje také způsob, kterým ji splníme.

Lulav a *etrog* bereme do rukou při chvalozpěvu *Halel*, který se skládá z žalmů 113 až 118 a je součástí každodenní liturgie na *Sukot*. Recitaci daných veršů doprovázíme pohyby rukou směrem vzhůru k nebi, a vyjadřujeme tak, co jsme si popsali už výše: „(toto jsem přijal) od Tebe – (nyní to navracím zpět) Tobě! Tyto plody i všechno ostatní na celém světě!“

Nakonec je otevřena skříň na Tóru, svitek je vyňat a vnesen na *bimu* doprostřed synagogy. Všichni, kteří drží *lulav*, následují kantora při obchůzce² kolem svitku Tóry. Každý den při ranní bohoslužbě *bimu* jedenkrát obejdou. V sedmý a poslední den Svátku stánků se obchází celkem sedmkrát. Všechny modlitby, které přitom pronášejí, mají společný refrén: *Hošana*!³ Poslední den Svátku stánků, v němž *Hošana* zazní mnohokrát, se proto označuje jako *Hošana raba*, veliká *Hošana*.

Svátek stánků, spolu se *sukou* a *lulavem*, představuje vrchol zbožné radosti prostého židovského života.

2

ŠMINI ACERET A SIMCHAT TÓRA

Svátek týdnů je jedním ze tří Poutních svátků, *Šaloš regalim*, mezi něž patří ještě *Pesach* a Svátek stánků. Ve starém Izraeli měl každý muž povinnost vydat se do Jeruzaléma a tam předstoupit v Chrámu před Hospodina (2M 23,14–17; 34, 23; 5M 16,16).

² *hakaifa*

³ Zachraň, prosím!

Navzdory tomu dnes *Šavu'ot*, Svátek týdnů, nepatří mezi výlučně veselé svátky. Ve většině zemí je považován za slavnost darování Zákona a slavnostní zakončení *Pesachu*.

Podobně i Svátek stánků doznívá v atmosféře zvláštního, radostného dne, který na něj bezprostředně navazuje. Je to vlastně osmý den, v hebrejštině *šmini*. V Bibli je označen stejně jako sedmý den *Pesachu*, *aceret*.⁴ Plné jméno této slavnosti zakončení, k níž se nepojí žádné zvláštní, jedinečné symboly, zní *Šmini chag ha-aceret*.

Osmého večera se v *suce* sejdem k poslední slavnostní hostině. Následující ráno zde ještě naposledy posnídáme, ale potom se už se *sukou* rozloučíme.

Lulav své poslání dovršil o den dříve, v sedmý den svátku *Sukot*, tím, že jsme s ním v rukou vykonali v synagoze sedmero obchůzek kolem svitku Tóry. Tentokrát bývají k *lulavu* připojeny ještě další vrbové větévky, protože kdysi dávno, ještě v dobách existence Chrámu, byl poslední den svátku vyvrcholením zvláštních oslav věnovaných „radosti z čerpání vody“,⁵ při nichž se obcházelo kolem oltáře a ten se zdobil větévkami. Podle líčení šlo o svátek překypující radosti. Slavnost se konala na konci léta a měla vyjadřovat nadějná přání brzkého a bohatého deště, který je pro život v Izraeli nezbytný.

Z toho se v synagoze zachovaly ještě slavnostní verše. Podobně jako prosíme první den *Pesachu* o rosu, prosíme také v osmý den Slavnosti stánků zvláštní modlitbou o déšť. Tím se odlišuje liturgie této slavnosti.

Po osmém dni přichází další, devátý sváteční den. Jedná se vlastně o později připojený den, který si lidé v diaspoře stanovili proto, aby vyvrátili pochybnosti o správnosti data, kdy svátek slaví. V průběhu let byl tento dodatečný den přijat a slaví jej všichni Židé žijící mimo Izrael. Vyvinul se ve zcela zvláštní a radostnou oslavu, stal se *dnem Radosti ze Zákona*.⁶

Správně bychom však měli použít označení „svátek Radosti z Tóry“. Termín zákon je totiž původně řecký překlad slova Tóra pocházející ze Septuaginty; podobně je tomu u slova dekalog, které někdy nahrazuje naše desatero přikázání. Tento překlad v průběhu let v naší řeči zcela zdomácněl.⁷ Měli bychom si však připomenout, že není úplně správný,

⁴ závěr, ukončení

⁵ *simchat bejt ha-šo'eva*

⁶ V Izraeli se *Šmini aceret* a *Simchat Tóra* slaví v jeden den.

⁷ Čeština běžně používá termín „Radost z Tóry“.

protože význam slova zákon je příliš úzký a omezující. Mojžíšovo učení sice zákony jako takové zahrnuje, kromě toho ale ještě mnoho další látky a nauky důležité pro lidský život. Historické události jsou vyloženy za účelem poučení a vlastní zákon tvoří pouze část celku. Jedná se o ten díl, který ve formě právních předpisů zaznamenává nařízení nutná pro společný život lidu. Slovo zákon často používáme bezmyšlenkovitě, ze zvyku. Kdo jej však používá úmyslně, aby tím opsal Tóru nebo ji dokonce zlehčil či snad znevážil, měl by vědět, že nejen chybně přemýšlí, ale také chybně jedná. Právě tak by napříště neměla být řeč o svitku Zákona, ale o svitku Tóry. Tóra totiž není žádným zákoníkem v úzkém ani v širším smyslu tohoto slova.

Četba z Tóry, která se stala středem synagogální bohoslužby, je každý rok ukončena právě v tento den. Žalm 119,96 říká: „Vidím, že vše spěje k svému konci, příkázání tvé má nekonečný prostor.“ Boží slovo je nekonečné, a proto jakmile je jedna četba u konce, začíná hned od začátku další. Ukončení a následné obnovení četby provází náležitá slavnost. Tóra představuje svatou, nekonečně trvající podstatu společné existence lidu Izraele. Je půdou, na níž lid stojí, je jeho životní silou. Je svědkem i hlasem, kterým Izrael oslovil svět a jehož prostřednictvím k lidstvu nadále promlouvá. Tóra je však zejména knihou představující svazek s Bohem. Jas a třpyt uplynulých staletí nepohasl a dech svatosti, kterým je prosycena, nezeslábl v průběhu věků jen díky tomu, že je Tóra skutečná, hmatatelná, konkrétní. Představuje nebeský důkaz platný od věčnosti pro všechny časy, který nás nikdy neomrzí.

Odvinutí svitku Tóry k začátku pro nové předčítání je pro Izrael příležitostí k radosti, proto se jedenkrát ročně slaví *Simchat Tóra*, svátek Radosti z Tóry. Obsah této oslavy si můžeme připodobnit k obnovení manželského svazku, kdy je omlazeno dokonalé, fungující spojení.

Možnost předčítat v tento den poslední, závěrečný oddíl, nebo naopak zahajovat novou četbu prvními slovy Tóry je velikou ctí a vyznamenáním. Ten, komu je svěřena pocta recitace posledního odstavce, je označován jako *chatan Tóra*, ženich Tóry. *Chatan Berešit*, ženich Počátku,⁸ poté uvádí nové čtení přednesením úvodní pasáže První knihy Mojžíšovy.

Sváteční veselí začíná už v předvečer *Simchat Tóra*. Každý slaví jak umí a může, protože nebyla stanovena žádná přesná pravidla, a proto se

---

⁸ *Berešit* – Na počátku; hebrejské označení 1M

také od místa k místu jednotlivé zvyky liší. Často bývá *chatan Tóra* spolu se svou ženou slavnostně doprovázen do synagogy a zde náležitě uvítán. Kantor a obec je jednohlasně pozdraví, někdy slovy žalmu 118,26: „Pozehnaný, jenž přichází v Hospodinově jménu. Žehnáme vám z Hospodina domu.“

Pro jednoho nebo oba ženichy jsou připravena místa před skříní na Tóru. Některé obce mají pro tyto příležitosti starožitná, často velmi cenná křesla. Jasně osvětlenou synagogou se linou veselé melodie doplňující radostnou atmosféru celé boholužby. V mnohých synagogách je v tento večer zvykem obcházet se svitky Tóry kolem pódia. Průvod doprovází recitace příslušných biblických veršů a zpěv písní. S každou další obchůzkou narůstá mezi přítomnými potěšení, které se nakonec promění ve stav podobný jásavému vytržení. Ti, kteří nesou svitky Tóry v náručí, jdou nejprve houpavým krokem. Ten se záhy mění v tanec a končí pohyby vyjadřujícími bujaré nadšení. Dojde také na pití a to i bez toho, že se na ně vztahují rituální předpisy. Ačkoli lidé pijí víc než obvykle, jejich rozjařenost se nikdy nezvrhne v bezuzdnou nevázanost. Svou radost dokáží udržet v mezích živoucího, náboženského veselí. V západním světě jsou popsané taneční obchůzky méně obvyklé.

V průběhu bohoslužby sedí ženichové na svých křeslech, v náručí drží svitek Tóry a čekají, až budou vyvoláni. Jeden, aby dokončil četbu Tóry, druhý, aby zahájil čtení od počátku. Vyvolání je pokaždé doprovázeno delším proslovem a mnoha přáními pro oba ženichy.

Po bohoslužbě je v předsáli synagogy pro děti připraveno pohoštění. Ženichové a jejich ženy, nebo také další členové obce jim rozdávají sladkosti. Pro děti je to pokaždé veliká událost, potěšení a zábava.

Při této příležitosti připraví někdy *chatan Tóra* a jeho žena pro ostatní malé občerstvení; není to však jejich povinnost.

Šabat následující po *Simchat Tóra* je označován jako *šabat Berešit*, tedy *šabat* První knihy Mojžíšovy. V den radosti z Tóry se totiž předčítá symbolicky pouze první část textu, která začíná slovy „*be-rešit*“, tj. na počátku. V některých synagogách se pak znovu zopakuje obřad s ženichem Tóry. Záleží ovšem na uvážení každé obce, protože tento postup neukládá žádný předpis. Hlavním motivem liturgie oslavy *Simchat Tóra* je bezpochyby Tóra. Kromě toho si připomínáme našeho učitele Tóry Mojžíše a jeho smrt, která je popsána v poslední kapitole jeho Páté knihy.

Potěšení, které nám Tóra přináší, nevyjadřujeme jen v synagoze, ale také doma. Atmosféra tohoto dne se však liší od atmosféry Svátku týdnů,

při němž si připomínáme darování Tóry. Všude vládne nezměrné jásavé veselí pramenící z našeho Učení. Je to nadšení národa, který je nositelem Tóry a který je díky ní stále posilován a podporován a vždy v ní nalézá útěchu.

3

CHANUKA A JEJÍ HISTORICKÉ POZADÍ

Chanuka znamená vysvěcení.

V souvislosti s událostmi, o nichž bude nyní řeč, se jedná o znovuzsvěcení Druhého jeruzalémského chrámu, který obnovil Ezdráš po návratu z babylonského exilu v roce 516 před naším letopočtem. O téměř 500 let později vešel ve známost jako „Herodův chrám“, protože král Herodes, proslulý svou vychloubačností a posedlý stavitelskou horečkou, obnovil celý jeho komplex. O necelé století později, v roce 70 našeho letopočtu, zničily jeruzalémský Chrám římské legie, které současně násilně ukončily existenci židovského státu. Z celé chrámové soustavy zbylo pouze několik řad kamenů, které tvořily západní opěrnou zeď chrámového nádvoří. Tomuto místu se později začalo říkat „zeď nářků“.⁹

My se však nebudeme zabývat původním, prvním vysvěcením Druhého chrámu, protože o oslavách u příležitosti této události nám tradice nedochovala žádné zprávy. Nás zajímá jeho druhé, obnovené vysvěcení, které úzce souvisí s několika událostmi osudového historického významu.

Kýros Veliký vybudoval své perské království na ruinách staré babylonské říše. Židovským zajatcům nabídl s neobyčejnou velkorysostí skvělou příležitost, když jim povolil návrat do země otců, Kenaanu, kde si znovu směli vystavět domov. Není pochyb o tom, že ho k tomuto rozhodnutí vedly zejména jeho vlastní, praktické a politické důvody. Na důkaz potvrzení svých slov podepsal prohlášení, které začíná takto:

„Toto praví Kýros, král perský: Hospodin, Bůh nebes, mi dal všechna království země. Pověřil mě, abych mu vybudoval dům v Jeruzalémě, který je v Judsku.“ (Ezd 1,2)

---

⁹ Západní zeď – *Kotel ha-ma'aravi*

Asi o století později moc Médů a Peršanů upadla a jméno jejich říše bylo vymazáno z mapy. Tehdy dosáhla nová Judea vnitřního i vnějšího upevnění navzdory tomu, že zpočátku byla jen zuboženou kolonií čítající sotva padesát tisíc obyvatel. Postupně zesílila natolik, že přilákala pozornost chtivých očí krále Alexandra Velikého, který toužil dál rozšiřovat nesmírnou oblast své moci o stále nové oblasti.

Nyní vstupujeme do období, které dějiny lidské civilizace poznamenalo osudovým významem. Spolu se silou svých zbraní přinesl Alexandr na Přední východ a do Asie také helénskou kulturu. V obnovené židovské vlasti na sebe tradice neohelénismu a biblického zjevení tvrdě narázily. Nově založené město Alexandrie se rychle vyvíjelo a záhy se stalo pulsujícím, životem překypujícím centrem kultury. Zdejší duchovní kvas vyústil ve střet nemalých rozměrů, v jehož centru se vznášela otázka: Kterou tradici následovat, athénskou nebo jeruzalémskou? Nesmírné nasazení obou stran přerostlo v lýtý boj, který trval několik staletí. Jeho výsledek se stane zásadním pro vývoj příběhu lidstva. Athény nebo Jeruzalém. Syntéza ano či ne?

Pomalou se blížíme k událostem, které vedly ke zrození křesťanství. Zároveň se nacházíme přímo v centru těch nejsilnějších kulturních bojů, kterým tradiční judaismus založený na Tóře ve starověku vzdoroval. Dodsud nikdy v celé své historii nečelil jiné kultuře takovým způsobem a za srovnatelných podmínek. Ani kdykoli poté.

V roce 323 zemřel Alexandr Veliký a jeho říše se rozpadla. Palestinským Židům pak vládla nejprve generace Ptolemaiovců z Egypta, kterou o sto let později vystřídali syrští Seleukovci.

Konflikt s lavinovitě se šířící helénistickou kulturou otrásl Izraelem v základech. Cizí způsob života se valí jako povodeň a vše, co mu stojí v cestě, bere s sebou. Stoupenci a sympatizanti helénismu se dostávají do všech vrstev a kruhů společnosti. Najdou se dokonce i mezi kněžskými či služebníky v Chrámu, který v této době už přibližně tři sta let opět slouží svému účelu. V samém centru židovství dochází k osudovému boji proti helénistické civilizaci; svádí se bitva na život a na smrt. Utváří se konzervativní strana úzce spjatá s původním judaismem založeným na Tóře a tradici, jejíž stoupenci si říkají *chásidé*¹⁰, zbožní. Helénismus je nepřítelem židovského národa. Jeho vítězství mělo být stvrzeno zbraní. Svým

---

¹⁰ Tato skupina nemá nic společného se středověkým východoevropským *chásidismem*, založeným na učením Ba'al Šem Tova.

politickým cílům oddaný syrský král Antiochos IV. Epifanes přesvědčil své stoupence k tomu, aby židovství jednou provždy zničili. Tím začal proces morálního útisku a období židovského utrpení. Jeruzalémský Chrám byl zasvěcen bohu Diovi a Židům byly zakázány jakékoli náboženské projevy.

Jednoho dne se však *chasidé* vzchopili na popud postaršího muže – Matitjáše z kněžského rodu Hasmonejců, který se nakrátko stal jejich vůdcem. Píše se rok 167 před naším letopočtem. Matitjáš zemřel již v následujícím roce a na jeho místo nastoupil Juda, jeden z pěti udatných Matitjášových synů, který měl pověst nejlepšího vojévůdce. Počet rebelů, následovníků Matitjáše a Judy, mezitím stále rostl a brzy už tvořili tisícíhlavou armádu.

Juda a jeho stateční příznivci pobíjeli syrskou armádu v jedné bitvě za druhou. Do boje se vrhali s válečným pokřikem: „Ať svým hrdlem vyvyšují Boha, s dvojsečným mečem v svých rukou.“ (Ž 149,6) S Judovým jménem se záhy začal pojít přídomek „*makabi*“. Důvod, proč k tomu došlo, nám už dnes není znám. Stejně tak si nejsme jisti, od čeho se toto označení odvozuje a jaký je jeho význam. Snad by mohlo znamenat „kladivo“ ve smyslu palice nebo obušku, který se používal v boji. V takovém případě ale vyvstává problém s pravidly hebrejského pravopisu, kterým slovo tak, jak se nám dochovalo, neodpovídá. Podle jiného úsudku by jméno mohlo být odvozeno z počátečních písmen jednoho řádku v Mojžíšově písni (2M 15,11), které v češtině znějí takto: „Kdo je mezi bohy jako ty, Hospodine?“¹¹ Je možné, že tato písmena zdobila prapor *makabejského* vojska. Uvedenému vysvětlení nestojí v cestě ani žádné gramatické hledisko. Třetí možnost, která nejméně ze jmenovaných připadá v úvahu, vidí ve jméně iniciály: Matitjáš Kohen Ben Jochanan (Matitjáš – kněz, syn Jochananův), dohromady MKBJ. Chybí nám ovšem příslušné samohlásky, které by usnadnily výslovnost celého slova.

V průběhu dalších tří let vyhnal Juda Makabi Syřany ze země, která kdysi patřila židovským praotcům. Roku 163 před naším letopočtem, dvacátého pátého dne měsíce *kislevu*, který je devátým měsícem židovského kalendáře, vtrhla armáda Makabejců do Jeruzaléma a obsadila nádvoří před Chrámem. V tento den uplynuly právě čtyři roky od chvíle, kdy Antiochos obsadil židovskou svatyni a zasvětil ji pohanskému Diovi.

---

¹¹ *Mi Kamocha Ba-elim, Adonaj.* (Adonaj psáno hebrejským tetragramem, tj. čtveřicí písmen, která se nesmějí vyslovit, proto se čte zástupně „Adonaj“.)

Hlavní bitva byla vyhrána. Trvalo však dalších dvacet pět let, než bylo vítězství korunováno plnou politickou nezávislostí. I ta byla bohužel pouze dočasná. O téměř jednu generaci později vystřídal nadvládu syrskou bič vlády římské. Kulturní boj však skončil vítězstvím; stoupencům helénismu nezbylo, než propustit svou kořist. Jeruzalém byl zachráněn a židovství navždy zachováno.

Chrám byl za všeobecného veselí vyčištěn a znovu vysvěcen. Všude plála světla. Kopí Makabejců vyrovnaná na velikém chrámovém nádvoří byla doslova ověncena plamínky, jejichž záře osvětlovala svaté město a byla vidět daleko do okolí. Všem tak zvěstovala slavné vítězství Makabejců.

Jiná tradice uchovala příběh o zázraku, který nám vysvětluje, proč slavíme *Chanuku* jako Svátek světel. Když byl Chrám očištěn a zbaven všech stop pohanské bohoslužby, přišla chvíle zapálení věčného světla. Ukázalo se ale, že ze všech dochovaných džbánek s vysvěceným olejem je pouze jeden rituálně čistý. Ostatní byly buď otevřené, částečně spotřebované nebo zasvěcené Diovi. Oleje v této jediné nádobce bylo tolik, kolik by stačilo na jeden jediný den. Stal se však zázrak a světlo hořelo celých osm dní. Tak dlouhá doba byla totiž potřeba na výrobu nového, čerstvého oleje.

Na památku těchto událostí se slaví Svátek vysvěcení, *Chanuka*.¹² Začíná 25. dne měsíce *kislevu*, trvá osm dní a připomíná nám Izrael, jeho boj proti helénismu a slavné vítězství Makabejců, kteří zajistili trvalou duchovní nezávislost judaismu pokračující až do dnešních dní a nezlomnou ani sebevětším odporem.

4

MENORA

V průběhu *Chanuky* nepřestáváme pracovat; práci přerušujeme pouze u biblických svátků, které jsou předepsány v Pentateuchu. Svátek znovu-vysvěcení Chrámu slavíme zapalováním zvláštních světel: První večer zapálíme jedno světlo a o každém následujícím večeru k němu přidáme další, až nakonec osmý večer září všech osm *chanukových* světel.

---

¹² V češtině běžně používáme název Svátek světel.

Pro *chanuková* světla máme samozřejmě zvláštní lampu opatřenou osmi kalíšky na olej, které jsou uspořádány v řadě jeden vedle druhého. Vše musí být krásně zdobené a umělecky zpracované. K výrobě svícnu se nikdy nepoužívalo železa, nejčastějším materiálem byla mosaz, měď nebo stříbro. Do dnešních dnů se nám dochovalo nesčetné množství starodávných původních lamp v nejrůznějších provedeních, mezi nimiž se tu a tam objeví i opravdu velmi starý a krásný starožitný kousek.

Při jejich výrobě lidé přirozeně napodobovali tvar původní *menory*, která stávala v Chrámu. Sama tradice spojuje osm památečných dní svátku s tímto zlatým svícnem, jak jsme si uvedli výše.

Bible popisuje *menoru* v 2M 25,31–40 a v 4M 8,4 a také je zmíněna ve vizi proroka Zacharjáše (4. kapitola). Vyobrazená je k vidění na Titově oblouku v Římě jako součást válečné kořisti římského císaře. Toto zobrazení se však přesně neshoduje s biblickým popisem.

Tóra uvádí, že se *menora* skládá z ústředního sloupu, z něhož na obě strany vycházejí tři ramena, která tvoří vzhůru obrácený oblouk. Každé z ramen a také ústřední sloup nese nahoře, na vrcholku kalíšek opatřený hubičkou s knotem. Kalíšky, do nichž se naléval olivový olej, vytvářejí vodorovnou linii, a když se světla zapálí, hoří sedm plamínek v jedné přímé řadě. Svícen byl vyroben tak, aby šest postranních světel, tři na každé straně, směřovalo ke světlu ústřednímu. Chránová *menora* byla mohutná, vyrobená z čistého zlata, zdobená předepsaným počtem kalíšků a květů, jejichž přesný tvar stanoví Tóra.

Zlatý svícen stál nejprve ve stanu setkávání a nato v Chrámu v části označované jako svatyně. Ve středu svatyně byl umístěn zlatý oltář pro zápalné oběti. Směřoval k oponě oddělující Nejsvětější svatyni, v níž byla uložena truhla s deskami smlouvy, o které už v Druhém chrámu nejsou zmínky. *Menora* stála u jedné ze stěn, provděpodobně u delší z nich, vpravo od vstupu do svatyně. U protější stěny se nacházel zlatý stůl, na který se pokládaly obětní chleby.

Před sebou tak vidíme hned celý soubor symbolů.

Bible, obzvlášť Pentateuch, vyniká vedle mnoha dalších vlastností svou podivuhodnou svérázností: popisuje-li události a osoby, je jako obraz. Nenabízí vysvětlení, komentáře ani zdůvodnění. Nevykládá podobenství, neobjasňuje symboly, snad s výjimkou prorockých jinotajných řečí.

Díky tomu je vše v Tóře uchováno čerstvé, stále nové a vždy znovu podněcuje duchovní sílu a představivost dalších čtenářů a badatelů. Znovu a znovu jsme nuceni prozkoumávat nedozírné hlubiny a nejdle-

lejší zákoutí této malby, abychom odhalili, co nám sděluje. Potřebujeme si vše důkladně ohmatat, protože jediné tak jsme s to si příběhy a události plně vybavit. Symboly jsou neměnné, jednou provždy pevně dané. Je úkolem čtenáře, aby je pochopil. Naše představivost je svobodná a také rozum si v myšlenkách přijde na své. Bibli nelze jen číst, nenechá se. Musí se vidět.

I v tom tkví její věčné kouzlo.

Svatý ráz Chrámu a jeho symboly ponechají jen opravdu málo prostoru pochybnostem a nejistotě. Můžeme nacházet stále nová a nová vysvětlení symbolů a přinášet nejrůznější závěry, ale v tomto případě se vysvětlení nabízí samo. Přinejmenším z židovského úhlu pohledu je objasnění zcela jednoznačné.

Oltář byl odevždy vyvýšené místo, na které byly z nejrůznější moci či vůle přinášeny duchovní i materiální dary. Často celé vlastnictví a veškerá krása byly věnovány do služby božství. Oltář představoval prostor, na němž měl být znovu ustanoven svazek s Bohem.

Svícen je strom světla, jehož nejvyšší květy se rozvíjejí a jasně září do výšky až k Bohu. Světlo svícnu se prolíná se všemi ostatními světly, společně se rozplývají v jednotě. Záře vycházející ze svatyně dopadá i na chléb, uložený na zlatém stole.

Tento symbol nepotřebuje žádné další vysvětlení.

Menora podle tradice hořela celých osm dní, aby mohl být po vítězném boji statečných Makabejců vysvěcen Druhý chrám. Hořela, ačkoli byl v Chrámu nalezen pouze jeden jediný neporušený kalíšek s olejem.

Není tedy divu, že dnešní ozdobné *chanukové* lampy mají podobu biblického svícnu. *Chanukový* svícen však musí mít osm kalíšků pro olej nebo svíčky, abychom v poslední den svátku mohli zapálit osm světel. Od doby, kdy se oblíbeným materiálem pro výrobu nejrůznějších ozdobných předmětů a trefek stala měď, najdeme všude měděné svícny velké i maličké, tradičních i moderních tvarů, sedmi a osmiramenné. Kmínek osmiramenného svícnu se na každou stranu větví čtyřmi rameny, na jejichž koncích jsou připevněny kalíšky na svíčky. Každý jeden kalíšek, do nějž vložíme svíčku, je usazen na vrcholku jednoho ramene. Na vrcholku kmínku žádné světlo není, ale často zde bývá nějaká ozdoba. Takto vypadá osmiramenná *menora* pro *Chanuku*.¹³

---

¹³ *chanukija*

V *chanukových menorách* obvykle zapalujeme svíčky. Žádný předpis nám totiž nenařizuje používání oleje, natož pak oleje olivového. Nikde také nestojí psáno, že lampa oslavující *chanukový* zázrak musí mít osm světel. Právě tak dobře nám poslouží osm jednotlivých kalíšků nebo malé lampičky vyrovnané do řady, z nichž večer co večer zapálíme správný počet. Nezáleží na formě ani na vzhledu, smí být i nejprostší. Nezřídká se například stávalo, že zbožný Žid, který v době svátku pobýval na cestě, přilepil předepsaný počet svíček na kus dřívka nebo na sklo. Důležité je zapálení světel. Není rozhodující, co použijeme. Někteří mají raději staré *chanukové* lampy a svíčky, jiní dávají přednost olivovému oleji. Podstatné je samotné *chanukové* světlo.

5

SVÁTEČNÍ SVĚTLA

Chanuková světla zapalujeme doma a také v synagoze, kde se téměř bez výjimky používá *menora* se svíčkami. V mnoha modlitebnách má tento svícen své pevné místo, na němž stojí po celý rok, nejen pouze o *Chanuce*, a tak slouží jako ozdoba.

V době svátku stojí *menora* na vyvýšeném místě vpravo před skříní na Tóru. Svícen je umístěn tak, aby svíčky tvořily paralelní linii se stěnami synagogy, to znamená ve směru od západu k východu.

Světla se zapalují během zvláštního obřadu. Na jeho počátku kantor dostane hořící svíčku, s jejíž pomocí následně zapálí světlo, jehož veselou, důvěrně známou a přesto tajemnou září již všichni netrpělivě očekávají. Nejprve jsou na řadě požehnání a chvály pronesené kantorem: „Požehnaný jsi, Hospodine, Bože náš, Králi světa, který nás posvěcuješ svými příkázáními a nařizuješ nám zapálit světla *Chanuky*... Králi světa, kterýs našim otcům ukázal zázraky v těchto dnech a v tomto čase.“ V první den svátku následuje poděkování: „Králi světa, kterýs nám dal život a jeho zachování a nechals nás dosáhnout tohoto času.“ S doznávajícím posledním slovem zapálí kantor světlo a první malý plamínek se rozzáří. Bohoslužba může pokračovat, zatímco se osamocené světélko v modlitebně třeptá jako hvězda na nebi.

Následující večer se při stejném obřadu zapálí dvě světla, nejprve nové a potom to z předchozího dne. Třetí večer se přidá další plamínek a tak to

den za dnem pokračuje, až přijde osmý večer a s ním osm zářících světel. Zázrak světla narůstal s každým novým dnem, a proto také roste záře vycházející z našich svíček. Každé jednotlivé světélko je zvláštním symbolem každého jednoho dne.

Liturgie i bohoslužba se nesou ve znamení *chanukové* oslavy navzdory tomu, že v tyto dny pracujeme jako obvykle. Na *šabat* navíc zpíváme zvláštní liturgické písně, *pijuty*. Každý den při ranní bohoslužbě recitujeme skladbu *Halel*, kterou tvoří žalmy 113–118. Kromě toho předčítáme oddíl ze svitku Tóry. Jedna část je věnována oběti při vysvěcení Chrámu, které je popsáno v 4M 7; v tomto textu zmíněných původních dvanáct dní je zkráceno na současných osm. Při obvyklém týdenním předčítání o *šabatu* se tentokrát dostaneme až ke konci První knihy Mojžíšovy. Než by se nám podařilo odrolovat svitek od 1M až k 4M, jistě bychom bohoslužbu zdrželi a rušili, proto čteme ze dvou svitků. V případě, že na tento *šabat* připadne také novoluní desátého měsíce *tevetu*, použijeme dokonce tři svitky Tóry.

Velikou událostí *Chanuky* je domácí zapalování svíček. Je-li to možné, probíhá tento slavnostní, rodinný obřad na samém počátku večera, za soumraku. Často před večeří, když se ke stolu sejdou všichni členové domácnosti. Hořící svíčky pak vytvářejí jedinečnou atmosféru společného jídla. Světélka nemusejí hořet v průběhu celého večera, ale měla by vydržet nejméně půl hodiny, než smí být sfouknuta, abychom je mohli opět spolu s ostatními další večer rozsvítit. Jistě není třeba zdůrazňovat, že *chanukové* světlo nesmíme používat k běžnému svícení či osvětlování místnosti. Vždyť je to symbol. Svícen¹⁴ máme proto umístit na takové místo, aby k osvětlování ani sloužit nemohl. Kromě toho musí být v místnosti rozsvíceno ještě další světlo.

Na každém *chanukovém* svícnu je vedle osmi kalíšků pro svíčky ještě devátý, který vykukuje nad ostatní nebo ční dopředu či do strany. Říkáme mu *šamaš*, sluha. Svíčku „sluha“ podají v synagoze už zapálenou kantorovi, aby s ní mohl zapálit ostatní. V případě, že není nikdo, kdo by mu ji podal, musí si ji podat sám. I doma zapalujeme svíčky pomocí *šamaše*. Jeho plamínek poslouží i tehdy, když nedopatřením použijeme světlo *chanukového* svícnu k tomu, abychom v jeho záři něco zkontrolovali. Díky tomu, že „sluha“ stojí před či nad všemi ostatními světly, vykoná za ně tuto náhodnou službu.

---

¹⁴ Dnes je zvykem stavět *chanukové* svícny do oken, aby byly co nejlépe vidět.

Chanukové světlo nezapaluje doma jen otec, ale také děti. Je to veliká událost pro celou rodinu, když šesti sedmiletý chlapec sám z paměti zarecituje nebo dokonce zazpívá hebrejské požehnání; nezapomenutelný zážitek pro něj samotného, pro rodiče i sourozence. Nikdo v tu chvíli nepochybuje o tom, že jeho světlo je to nejkrásnější! Z rozverných nálad často vzejdou sázky, že právě jeho svíčka vydrží hořet nejdéle, ale vítězství není vždy zaručené...

Jakmile se všechny plamínky mihotají, přichází pravá chvíle pro písně. Zpívat se bude ještě i později, po jídle před obvyklou večerní modlitbou. Večerem se nesou krásná slova zahalená v lahodné melodii, která je známá v celém židovském světě. Na počátku tohoto století¹⁵ jsem ji náhodou slyšel v Tyrolsku, v Meranu, a v tu chvíli se mi zdálo, že jsem se setkal se starým známým přítelem.

Dokud sváteční světla plápolají, necháme všichni odpočívat naše obvyklé činnosti; dokonce i tolik pilná a přičinlivá maminka pozastaví svou práci. *Chanukové* večery jsou víc než jen chvíle, které tráví celá rodina pospolu a které si zpřijemňujeme hrami s dětmi.

Od doby, kdy židovství zažilo nový rozkvět díky Theodoru Herzlovi¹⁶ a sionismu, hraje v něm *Chanuka* velmi důležitou roli. Oslava sama není nijak náročná, její symboly jsou prosté a pěkné. Za nimi se však skrývá velkolepý historický obsah, který židovské národní obrození opět objevilo a plně pochopilo. Z těchto důvodů se v posledních desetiletích *Chanuka* slavila niterněji a živěji než kdy dříve. Je to oslava pro děti, při níž se v mládežnických klubech a spolicích konají divadelní představení. Příběh udatných Makabejců představuje nevyčerpatelnou látku pro přednášky i amatérské inscenace. Také v moderní židovské literatuře si *Chanuka* získala důležité postavení. Herzlovi „Sluhové světla“ patří mezi jeho krásnými spisy a eseji mezi klenoty literatury. Mnozí umělci se nechali inspirovat *menorou* a našli v ní vděčný motiv pro svá díla. Její zobrazení potkáme téměř na každém kroku, ať už se jedná o umělecké předměty nebo ilustrace.

Stále častěji zdobí *menora* také veřejná místa. To vše samozřejmě souvisí s *Chanukou* a s procitnutím a rozvojem židovského života, za což vděčíme sionismu.

¹⁵ 20. století

¹⁶ 1860–1904, dramatik, žurnalista, zakladatel *sionismu* a Světové sionistické organizace

V posledních desetiletích nastala v životě Židů velká změna. Se známkami vývoje se setkáváme ve všech oblastech a i přesto, že některé jsou zřetelné a jasné, nebere je každý vážně. Příliš mnoho lidí se totiž spoléhá spíš na rozum než na pocity a tušení. Umění dívat se také není vlastní každému.

Oslavy *šabatu* a ostatních svátků se jen sotva změnily. Jejich podoba je pevně daná a poskytuje jen málo volného prostoru čemukoli novému. Beze změny zůstávají i obřadní předpisy pro jejich dodržování. Bible, *Talmud* a stovky let stará tradice zajišťují stabilitu, v jejímž rámci je jistě přípustné oživení a rozvinutí stávajícího. Přidáno však bude sotva co! Existuje sice množství symbolů, jejichž význam můžeme prohloubit, necítíme ale žádnou potřebu dalších podobností. Přinejmenším v diaspoře tomu tak je. Písmo a tradici můžeme vnímat ještě vroucněji nebo naopak povrchněji, náš přístup k nim může být volnější nebo přísnější. Závazné předpisy jsou ovšem jednou provždy pevně dány a na tom se už nic nemění.

To, co od počátku nepochází z Tóry a dosud nezakořenilo v tradici, se v tomto smyslu může i nadále rozvíjet.

V židovském životě najdeme celou řadu slavnostních dní, jejichž původ nespočívá v Tóře. Některé z nich dokonce nezmiňuje ani *Talmud*. Zaujmut nás mohou jen takové, k nimž se pojí obřad a z nichž se postupně vyvinuly pevné svátky jako například *Chanuka*.

Několik zvláštních dní se však dostalo do našeho povědomí i navzdory tomu, že se ve většině případů obejdou bez oslavy, nevztahuje se k nim žádný jedinečný obřad a naši fantazii a myslí nenabízejí vlastní symboly či symbolické pozadí. Ještě před nějakým časem byly tyto dny pouhou poznámkou v židovském kalendáři, ale to už je věcí minulosti. Nyní je všichni, staří jako mladí, berou na vědomí a za své.

Uvedme si hned jeden příklad. Je jím patnáctý den měsíce *švatu*. *Švat* je v pořadí jedenáctým měsícem židovského roku, který připadá do období dešťů v Izraeli. V tento den jsou první deštivé dny už dávno za námi. Je-li rok nepřestupný, scházejí od 15. *švatu* právě dva měsíce do *Pesachu*; v roce přestupném, kterých je celkem sedm v devatenáctiročním cyklu, zbývají do *Pesachu* měsíce tři. *Pesach* slavíme v době dozrávajících

klasů, kdy už je rané obilí obvykle zralé. Půda tedy obnovuje v měsíci *švatu* své síly a plodnost, a proto je patnáctý *švat*, hebrejsky *chamiša asar bi-švat*, odjakživa Novým rokem stromů (Mišna, Roš ha-šana 1,1). Existovalo také praktické, právní odůvodnění tohoto dne, které vycházelo z povinnosti odvádění ročních dávek z výnosů ovoce. To se však vztahovalo na dobu, dokud žil Izrael na svém území.

S životem v diaspoře se vytratila pravá podstata tohoto dne. Stal se datem v kalendáři, na které by se nemělo úplně zapomenout. Židé na něj ale nezapomínají, stále jej dodržují a snaží se jej nějakým způsobem slavnostně prožívat i mimo Izrael. V synagoze při bohoslužbě se vynechává obvyklá prosebná modlitba, *Tachanun*. Doma bývá zvykem podarovat děti sladkostmi.

Postupně se oslava stávala bohatší a nakonec se ustálil zvyk pořádání *tubišvatové* hostiny. Večer stojí na stole mísa s nejrůznějšími druhy ovoce. Nesmějí chybět ani ty, které kdysi založily slávu svatě země: hrozny, fíky, granátová jablka, olivy a datle. Dnes se mnohé dovážejí z Izraele a my je s potěšením a radostí kupujeme čerstvé. Ke stolu patří krátké náboženské rozjímání, pro něž máme krátkou liturgii s hebrejskými úryvky z biblické a pobiblické literatury.

Tato malá oslava nehrála v židovském světě v diaspoře ani v rámci národa jako celku žádnou velkou roli. V židovských učebnicích najdeme tu a tam drobnou zmínku o patnáctém dni měsíce *švatu*, ale řeč se točí pouze kolem synagogální bohoslužby, nikoli kolem vlastní oslavy. Na více než pěti stech stranách knihy „Choréb“ známého rabi Samsona Rafaele Hirsche,¹⁷ která byla vydána roku 1838, jsem dokonce nenašel jedinou zmínku o tomto dni kromě data a poznámky, že se tehdy nerecituje prosebná modlitba *Tachanun*.

Ani ve významném díle Dr. Michaela Friedländera¹⁸ „Židovské náboženství“ nestojí víc, než jeden odkaz na den v kalendáři a ve vši stručnosti pojednaná výše zmíněná poznámka z *Mišny*. Nic víc. To samé platí i pro malou, ale podrobnou knihu Ludwiga Sterna¹⁹ „Předpisy Tóry – Učebnice náboženství pro školu i rodinu“, která vyšla roku 1912 ve Frankfurtu nad Mohanem.

¹⁷ 1808–1888

¹⁸ 1833–1910

¹⁹ 1846–1911

Jak moc se však tento den změnil! Dnes patří především mladým. V Izraeli se slavnostně zasazují stromy a pořádají se veliké, radostné oslavy, na něž se těší zejména děti školního věku. Země potřebuje každý nový strom, proto se v tento den celé školy vydávají do přírody, společně jde jeden vedle druhého ve velikém průvodu, nesou bubínky a vlající prapory a na připravených místech vysazují sazenice. Sázejí malí i velcí, učitelky i učitelé. Slavnostní náladu doprovázejí proslovy, písně a hry. Lidé, kteří v tento čas do Izraele zavítali, pokaždé s dojetím líčí nadšení dětí a mladých.

Jejich vrstevníci v diaspoře se je snaží napodobovat. Dobrým zvykem se stala setkání mládeže u stolu plného ovoce a na některých místech také společně sázejí sazenice. Každý se snaží přinést v tento den ovoce pocházející z Izraele, protože je v něm obsaženo víc, než jen čerstvá, šťavnatá chuť.

Někdy židovská mládež nabízí ovoce z Izraele ke koupi: pomeranče, mandle a jiné druhy. Své zisky pak odvádějí Židovskému národnímu fondu, který v Izraeli kupuje půdu.

Tímto způsobem se z 15. *švatu* stává nový symbol s vlastním obsahem. Symboly a skutky se obnovují, o tom svědčí především tento den.

7

PURIM, JEHO PŮVOD A OSLAVA

Purim, Svátek losů, byl v Izraeli vždy dnem plným radosti a veselí a jeho oblíbenost, v níž se s ním žádný jiný svátek nemůže měřit, přetrvává do dnešní doby. Nejsou po nás vyžadovány žádné oběti či dary, a je tedy jen na nás, co sami, dobrovolně přineseme. Nepřestáváme pracovat, obchody mohou zůstat otevřené. O tomto svátku nemusíme přerušit ani započatou činnost či úkol, kterým se zabýváme. Je nám předepsáno uspořádat sváteční hostinu, protože jídlo a pití platí v tento den jako nařízení. Právě tak radost a dobročinnost pro potřebné; s *purimovým* jídlem jim do jejich domovů přineseme také veselí.

O historických událostech, které svátku předcházely, se dočteme v Bibli, ve svitku Ester, *megilat Ester*. Tak jako ostatní svitky, o nichž už byla řeč, je i tento napsán na pergamen zkušenou rukou odborníka.

Dodnes se nám dochovalo množství starých, umělecky zpracovaných exemplářů *megilat Ester*. Při četbě bychom měli mít na mysli následující:

Nacházíme se v persko-syrské říši, která je velikým výtvozem mocného Kýra. Kýros byl vysvoboditel, Bohem předurčený nástroj, jeho pomazaný (Iz 45,1), který Židům ohlásil vysvobození z babylonského zajetí: „Hospodin, Bůh nebes, mi dal všechna království země. Pověřil mě, abych mu vybuodoval dům v Jeruzalémě, který je v Judsku. Kdokoli z vás, ze všeho jeho lidu – Bůh buď s ním – se může vydat na cestu do Jeruzaléma, který je v Judsku...“ (Ezd 1,2–3)

Zpátky se lidé vraceli jen ojedinele. Pomalu začínali s obnovou a výstavbou dědictví svých otců. Čekal je dlouhý, nesnadný zápas! Ti zámožní ovšem zůstávali v Babylonii, v níž našli útočiště. Na příkaz úřadů museli zpočátku nové osadníky finančně podporovat. Průkopníci ve své staronové zemi čelili závažným potížím. Netížily je jen hospodářské, ale také politické potíže. Jejich protivníci z řad Samaritánů, Amonců a dalších získávali větší vliv u persko-médské vlády. Kýrovo velkorysé slovo pomalu ztrácelo na váze. V téže době se lidé navraceli zpět do Izraele, dříve Judeje, a s nimi tam proudila i podpora ze země jejich exilu. Veliká říše čítající sto dvacet sedm provincií musela řešit řadu problémů. Jedním z nich byla Judea.

V jakých podmínkách se náhle ocitli Židé, kteří doposud žili v Perské říši? Co jim zbylo namísto nadšeného následování Kýrova slova? Situace se změnila, vítr se otočil a jejich vizi staronové vlasti, židovského domova, skryl za mračna. A co teprve vznešení, vybraní Židé, kteří seděli „v králových branách“? Na čí straně stáli? Na perské nebo na židovské? Kam patřili?

Midraš se nebojí přiznat, že Židé v Šúšanu se bez rozpaků účastnili nedovolených rituálních hostin u krále Achašveróše, kterým však byl patrně ve skutečnosti Xerxes. Jistě i bez *midraše* bychom si dokázali sami dost dobře představit, jak tehdy Židé žili a jak se chovali. Navenek vystupovali jako Peršané a vydávali se za věrné králi. Tak alespoň získali zdání volnosti, ačkoli ve skutečnosti byli otroky. Vždyť Ester později sama prohlásila: „Kdybychom byli prodáni jen za otroky a otrokyně, mlčela bych...“ (Est 7,4)

Židé mlčeli o svém pravém původu, nosili masky. „Na hradě v Šúšanu byl jeden žid jménem Mordechaj, ...Benjamínek. ... (Mordechaj) seděl v královské bráně.“ (Est 2,5 a 19) Z celé Persie a Médie byly na královský dvůr přiváděny mladé dívky, panny, mezi nimiž si král vybíral. Mor-

dechaj přikázal své příbuzné, o niž se staral a kterou vychoval, Hadase neboli Ester, aby zamlčela svůj původ. Tím nijak nevybočil z rámce obvyklého smýšlení Židů usazených v Perské říši. Takové byly běžné společenské poměry.

Doba se však brzy změnila: Na scéně se objevil Haman. Utajování nepomohlo, starousedlí Peršané dobře věděli, kdo k nim patří. Mužům, kteří seděli „v královské bráně“, bylo známo, že Mordechaj je Žid. Byl vydán rozkaz, který všem ukládal padnout před králem a před Hamanem na kolena. Mordechaj neuposlechl. Pro ostatní to bylo nepředstavitelné, nepochopitelné: Žid, který nechce padnout na kolena! Něco takového tu ještě nebylo! Byli zvědaví, jaké následky bude neuposlechnutí mít, a proto podali Hamanovi zprávu. Chtěli se ujistit, bude-li Mordechaj tvrdošíjně trvat na svém. Ten si však již uvědomil historickou změnu a byl jí vnitřně proměněn. Když nadešel čas zkoušky, odložil masku. Stál zpříma, skutečný Žid, nový člověk, muž činu. Vnitřně svobodný, smířený sám se sebou, vyrovnaný, klidný.

Do hry vsadil vše. A zvítězil.

Tímto jsme si načrtli a objasnili dobové pozadí.

Spor mezi Hamanem a Mordechajem ohrozil celý židovský národ. Mocný a krvelačný Haman se nechtěl spokojit jen s Mordechajem a začal požadovat život každého Žida v celé říši, jejíž hranice sahala od Indie po Etiopii. S tím vším mohl volně nakládat. Co si zámánil, to udělal. Datum vyhubení stanovil losem na 14. den měsíce *adaru*. V perštině se los řekne *pur* a odtud také pochází jméno svátku *Purim*. Předpisy, podle nichž se vyvražďování mělo řídit, byly vydány jako zákon a rozeslány do každé provincie v zemi.

Obyvatelé Šúšanu i dalších míst byli uchvázeni atmosférou blížícího se pogromu. Mezi Židy vládl strach. Krásná Hadasa, Mordechajova příbuzná, kterou si král vybral mezi ostatními dívkami, žila jako královna Ester v královském paláci. Její pouto k Mordechajovi ale nebylo oslabeno. Mordechaj ji požádal, aby se zastala svého lidu, a bude-li to nutné, aby nasadila svůj život. Ester uposlechla, tak zachránila svou duši a získala svůj lid. Nešťastný osud byl odvrácen. Mezi Židy zavládlo bezmezné veselí.

Událost, kterou líčí kniha Ester, se v židovských dějinách nesčetněkrát opakovala, a proto se brzy stala společným duchovním vlastnictvím lidu. Haman platí za potomka Amáleka, úhlavního nepřítele Izraele. Stal se z něj vzor nepřítele Židů, který vůči nim překypuje nenávistí, představitel

antisemitismu. *Purim* nám každoročně dokazuje, jak mocná nenávist dokáže být, a je zároveň symbolem a ujištěním opětovné záchrany. Copak nám pogromy, zloba a zášť mohou ublížit? My nezemřeme!

Tyto pocity také plně vyjadřuje *purimová* oslava. Ještě než se však začneme veselit, čeká nás postní den, Esterin půst, jako vzpomínka na půst, který držela Ester, všichni ohrožení Židé v Šúšanu a v celé říši. Teprve potom předstoupila statečná královna s těžkým srdcem před krále. Večer o postním dni jdeme do synagogy, kde se bude předčítat z pergamového svitku Ester. Četbou si osvěžíme vzpomínky na dávné události. Nálada v synagoze je spíš veselá než povznesená. Předčítatel se snaží o co nejpoutavější přednes a podává příběh tak, aby jej celá obec spoluprožívala. Jakmile z jeho úst zazní Hamanovo jméno, klepou mnozí do lavic, aby zvuk jména přehlušili. Existují dokonce speciální kladívka, která mají v oblibě zvláště mladí chlapci a bez zvláštních okolků je hojně využívají. Atmosféra předčítání není nijak posvátná, vždyť je přece *Purim*! Každý se tak rád plně oddá útěšné historické jistotě, že záchrana je nablízku a nepřítel bude poražen!

Na druhý den se koná sváteční *purimová* hostina, k níž patří také víno. Dnes neslouží jako o *šabatu* ke slavnostnímu přijetí královny. Dnes se zkrátka pije; tak to má a musí být. Knihy a rituální předpisy nás samozřejmě varují, aby pití nepřerostlo v opilost či bezuzdnost. Pro dnešek je však pití povinností. Nezapomeňme, že slavíme *Purim*!

Přátelé a známí si vzájemně posílají dárky, většinou jídlo a pití. *Purim* má také své zvláštní pečivo: Hamanovy uši, taštičky plněné mákem.

Důležitější než jídlo a pití je, abychom dnes mysleli na potřebné. V tomto smyslu se vyjadřuje i odborná literatura. Jak bychom se sami mohli radovat s vědomím, že v domě chudobných radost nevládne? Proto má každý z nás obdarovat alespoň dva potřebné.

Purim je ten pravý čas pro nejrůznější druhy radovánek. Konají se maškarní *purimové* bály. Obraz Hamana je terčem, Mordechaje oslavujeme a královně Ester vzdáváme úctu. Už od středověku se udržuje tradice takzvaných *Purimových* her, rozmarných představení, která částečně parodují biblické události a osoby. Všude v ulicích jsou vidět barevné kostýmy a masky.

V Izraeli se tyto veselé, barevné průvody označují jako „*Ad lo jada*“, dokud nerozezná (co činí). V tento den máme pít tolik, až nebudeme schopni rozlišit mezi Mordechajem, budiž požehnán, a Hamanem, budiž zatracen.

Trvalé požehnání však *Purim* nepřináší. Perská říše zanikla, ale pogromy existují dál. Haman dosud nezmizel z povrchu země, a také Mordechaj je stále naživu.

8

PESACH – VYVEDENÍ Z EGYPTA

Nisan je měsíc zázraku. V Tóře se ještě jmenuje měsíc klasů, jméno *nisan* dostal až později. Najdeme je už v mladších knihách Bible: Nehemjáš 2,1; Ester 3,7. *Nisan* se stal prvním měsícem židovského kalendáře.

Je to měsíc *vyvedení z Egypta*, nejdůležitější události židovských dějin a židovského života. Jeho význam je prostřednictvím symbolů a obřadů zachován do současnosti. Téměř všechno s ním nějakým způsobem souvisí. Vyvedením začala podivuhodná historie lidu Izraele.

Od tohoto významného data sledujeme historii praotců a jejich životy jako vzor, jejich úsilí jako ideál. Dějiny jsou příslibem, který nám předali: Jsou očekáváním a nadějí pro potomky. Byla to čeleď Jákobova pobývající v Kenaanu a později částečně v Egyptě. Z rodiny se stal kmen a ten se rozrostl v národ čítající miliony. Dokud žili v Egyptě, byli milionem otroků. Když byli vyvedeni, změnili se v milion svobodných lidí, ve volný národ.

Přišel nový den, nové údobí.

Proto se měsíc vyvedení stal prvním měsícem roku, jak je psáno v 2M 12,2.

V zemi našich předků se v měsíci *nisanu* vybarvují pole a dozrává obilí. Příroda se probouzí ze zimy do jara. Všechno živé pučí, zčerstva se rozvíjí i květ naděje.

Tehdy, v měsíci *nisanu*, směl lid vstoupit do dějin. Mladý, právě narozený národ se stal členem rodiny dalších národů a zdá se, že tomu tak bude navždy. Díky největšímu z divů se měsíc klasů, *nisan*, stal tím nejvelkolepějším měsícem zázraků, protože do něj připadla oslava vyvedení z Egypta.

Žádný jiný svátek není tolik obtěžkán symboly jako *Pesach*. Už samo jeho jméno: *Pesach* znamená překročení. Hned dalším je *pesachový* beránek (velikonoční beránek).

Celý Egypt byl stížen poslední z deseti ran, které jako svůj trest uvrhl Bůh na tuto zemi a její lid. Všechno prvorozené umíralo. Pro Hebrejce

začínala svoboda. Uprostřed noci, za úplňku. V polovině měsíce. Museli být připraveni na nový čas, na nový den. Tak náhle a podivuhodně jim byl darován nový den. Zbýval poslední pokrm snědený již na prahu svobody.

Pojedli beránka, jehož krví měli z vnitřní strany potřít veřeje a prahy svých domů. To bylo znamení. Zvenku jejich domy označené nebyly. Záhuba v podobě desáté rány se jich nedotkla, jejich domy byly překročeny: *Pesach* je slavností překročení.

Jedli ve spěchu, neměli na vybranou. *Pesachového* beránka rychle opekli na rožni. Neporcovali jej, jeho tělo muselo zůstat v celku, jediná kost nesměla být zlomena.

Nešlo o slavnostní hostinu. Lidé neseděli u stolu, jedli vestoje. Plni strachu vyčkávali. Byli připraveni vyrazit, oblečení na cestu, v rukou svírali poutnické hole. Z jídla nesmělo nic zbýt, vždyť ráno už tu nebudou (2M 12). To byl *Pesach*.

K masu nejedli nic než nekvašený chléb, *macesy*. Z vody a mouky v rychlosti zadělali těsto a dali péct. Chleba je nám, stejně jako byl jim, znamením spěchu, proto těsto nesmělo vykynout. Chléb představoval nouzi otroctví, kterou zakoušeli, když neměli ani čas v klidu pojíst. Byl však také jejich prvním soustem spolknutým na svobodě poté, co tak náhle odbyla hodina jejich vysvobození. K nekvašenému chlebu a *pesachovému* beránku patří ještě hořké byliny, *maror*, na znamení jejich trpkého života v Egyptě.

Na prahu svobody měli vše ještě jednou, naposledy, symbolicky okusit, aby si vždy dokázali vážit rozdílů mezi otroctvím a svobodou.

Takto neobvykle a v rychlosti pojedli své první jídlo jako svobodní lidé. To byl *Pesach* v měsíci klasů, který později dostal jméno *nisan* a byl určen prvním měsícem roku. Oslava, přinášející vzpomínku na tyto historické události a poučení z nich, připadá na 15. den tohoto měsíce. Ze svátku jara a znovuzrození přírody v měsíci klasů se stal svátek jara a znovuzrození dějin izraelského lidu.

Vyvedení z Egypta se stalo červenou nití, která se vine celým židovským životem. Nenajdeme snad jedinou oslavu, nařízení či zvyk, který by s ním nějak nesouvisel nebo nebyl naplněn jeho duchem a obsahem. I všechny ostatní svátky jsou s vyvedením úzce propojeny. Copak by se mohly zrodit svátky, kdyby se nejprve nenarodil lid? I *šabat* nám podle přikázání Tóry (Desatero: 5M 5,15) připomíná vyvedení z Egypta. Všechny modlitební knihy a požehnání k začátku *šabatu* svědčí o tomtéž. Vlastní zkušenost otroctví lidu Izraele zrcadlí dokonce i zákony vztahující se na

cizince (2M 23,9; 5M 10,19). Znamením vysvobození z Egypta jsou také modlitební řemínky (2M 13,8–9 a 16).

Po příchodu do země otců, po jejím osídlení a vybudování svatyně v Jeruzalémě se *pesachový* beránek stal součástí obětní služby. Byl středem slavnostní hostiny, jejíž příprava a přílohy zůstaly stejné jako kdysi. Teď už ale lidé nejedli vestoje, oblečení do cestovního. Nová jeruzalémská obětní služba byla neobyčejným zážitkem. Na *pesachovou* hostinu se lidé scházeli a tvořili sváteční skupinky. Vyvedení se líčilo do nejmenších detailů. Když se Židé po zničení Chrámu rozptýlili do diaspory, vytratila se ze slavnostní hostiny část její podstaty. I přesto zůstaly až do dneška zachovány *macesy* a hořké byliny, *maror*, stejně jako vyprávění o vyvedení z Egypta. Je naším zbožným zvykem si je připomínat v oba první večery *Pesachu*, Svátku nekvašených chlebů, *Chag ha-macot*.

9

KVAŠENÝ A NEKVAŠENÝ CHLÉB

Macesy udávají tón celému svátku. Celé první polovině měsíce před začátkem Svátku nekvašených chlebů i veškerému dění v židovské rodině propůjčují jedinečnou atmosféru. Dnes už kvašené ani nekvašené chleby doma nikdo nepeče. Pečení *macesů*, hebrejsky *macot*, usměrňuje celá řada nařízení a předpisů, které vyžadují zcela zvláštní postup, a proto existují speciálně zařízené pekárny, na něž dohlíží rabinát.

Na *Pesach* musí být nekvašený nejen chléb, ale všechno, co jíme! V průběhu svátečních dní je zakázáno požívat cokoli kynutého či kvašeného. To platí jak pro pokrmy, tak pro nápoje. Ani doma nesmíme mít nic, co označujeme jako *chamec*, kvašené. Dokonce ani to, co se s *chamecem* jen promísilo nebo s ním jiným způsobem přišlo do kontaktu. Nádobí a všechny kuchyňské nástroje, které se v průběhu roku používají také k přípravě kvašeného jídla, na *Pesach* nesmíme použít, jestliže je nejprve zvláštním způsobem neošetříme. V takovém případě jsou od všech zbytků *chamecu* očištěny podle přísných rituálních předpisů, které nejsou nepodobné chemickému čištění. Můžeme je také běžným způsobem umýt, uklidit a na dobu svátku nahradit jinými, přímo pro *Pesach* určenými nádobami a nástroji.

Před *Pesachem* se židovské domácnosti plní nejrůznějšími, nevšedními zbožím, na jehož přípravu, výrobu i skladování bedlivě dohlíží rabinát. Kromě toho nesmíme zapomenout přinést z komory sváteční *pesachové* nádobí. Všude vládne čilý shon a ruch, téměř jako bychom se stěhovali nebo zařizovali nový byt.

A k tomu všemu patří ještě veliký novoroční úklid! Teď je totiž ten nejlepší čas. I z těch nejzazších koutů a rohů musíme odstranit každou stopu po *chamecu*. Téměř to vypadá, jako bychom měli začít nový život. Nový a čistý, jako když byl Izrael rukou Boží vyveden z Egypta a náhle stál před nádherným, podivuhodným začátkem života svobodného lidu. Proto také novoroční úklid chápeme jako symbol, skrze nějž je i ta nejobyčejnější, nejmenší nezbytnost všedního dne povýšena.

Den před *Pesachem*, ihned po snídani, z domu odstraníme poslední drobeček kvašeného. Večer předtím jsme naposledy obešli celou domácnost a jako špióni jsme pečlivě proslídili všechny pokoje, skříně, krabice a šuplíky. Jestliže jsme někde našli ještě zapomenutý kousek *chamecu*, spotřebujeme ho ráno ke snídani. Po snídani všechno, co zbylo nejen dnes ale i po velkém úklidu, spálíme malým *pesachovým* ohněm, který zvláště za tímto účelem připravíme nejlépe na zahradě nebo na dvoře. Dříve byly ve velkých městech vidět *pesachové* ohníčky i na ulici. Hlavně děti, ale nejen ty, využívaly této potřeby, aby mohly vykonat dobrý skutek a zároveň si přivydělat nějaké peníze, kterými snížily výdaje za *pesachovou* oslavu.

Po spálení je oficiálně vyhlášeno, že všechno kvašené a cokoli, co obsahovalo kvasnice, bylo odstraněno.

Člověku je samozřejmě vlastní trocha nedbalosti, bohužel je jí někdy až příliš. Bylo by naivní a zavádějící snažit se vzbudit dojem, že všechny rodiny, které praktikují židovskou víru, vykonávají všechny tyto činnosti s absolutní, bohoslužebnou přesností. Znají je ještě z dětství, od svých rodičů a jsou jim milé a drahé i bez pochopení a vědomí jejich nejhlubšího smyslu. Je to jakási niterná svatost, kterou nedokážou vyjádřit slovy a která pro ně má smysl, jehož podstata netkví v rozumu, ale v pocitech. Nechtějí se ničeho z toho za žádnou cenu vzdát, ačkoli tvrdí, že je to pro ně sotva víc než povinnost.

Na každodenním životě se všemi jeho stále se opakujícími, rutinními činnostmi není nic neobvyklého, naopak je to zcela přirozené; ale pouze za běžných podmínek a v normálním stavu. Symboly i zvyklosti se musejí zasadit do struktury a kulturního obrazu celého života. Pak je neohroží

ani trocha nedbalosti. V choulostivém postavení Židů v diaspoře, kdy je jejich vlastní kultura obklopena kulturou cizí, však rutina i zevšednění škodí. Generace dětí věrně přejímají zvyky či postupy, které viděly u svých rodičů, ale povětšinou k nim mají jen málo úcty. Jejich srdce zůstávají nedotčena, tak proč by se s tím měl ztotožnit jejich rozum?

Lidé se často dobře nedívají. Tu viděli něco nesprávného, přesto to začali považovat za svaté a ještě to opakovali. Tak se někteří domnívali, že celý předsváteční shon nemá smysl, když při posledním hledání skutečně někde kousek *chamecu* nenajdou. Paní domu se tedy postarala o to, aby mohlo být něco nalezeno, a tu a tam nastražila kousky chleba. Teprve po jejich odstranění se mohl provést obřad pálení *chamecu*. Uvidí-li dnes naše děti podobný rituál, nic si z něj nevezmou. Pravděpodobně jim jen případně směšný. To je však jen jeden příklad za všechny. Navzdory tomu záře *pesachové* oslavy nepohasíná a neztrácí nic ze své působivosti.

Jakmile před *Pesachem* židovský dům zavoní čistotou a svěžestí, všichni vesele a trochu napjatě očekávají první *sederový* večer (*seder* znamená řád, pořádek). Svátek se blíží v plném lesku a nádheře, aby všem rozjasnil oči, mladým nebo starým. Přichází pro toho, kdo pečlivě následuje rituály židovského života, a stejně tak pro všechny ostatní, kteří nejsou tak důkladní. *Seder* má stále ještě moc nad většinou Židů.

10

SEDEROVÝ STŮL

Je večer, čtrnáctý den měsíce *nisanu*. Synagoga je připravena pro oslavu Svátku nekvašených chlebů a čeká na své návštěvníky, většinou mužské členy rodin. Nastává čas pro večerní modlitbu. Liturgičtí básníci, *pajtani*, sepsali samozřejmě vhodné básně i pro tento večer. Jsou součástí bohoslužby a vyprávějí o dnešním slavnostním dni a jeho významu, zejména o významu tohoto večera, této svaté noci vyvedení, nad níž se vznáší ochrana Boží. Na řadu přijdou také slavnostní písně.

Dnes večer se na závěr bohoslužby neříká požehnání nad vínem, jako tomu bývá o *šabatu* nebo při jiných svátcích. Víno chybí. Tento zvyk je určen cizinci, který přicestoval, a proto toto požehnání může slyšet o *šabatu* nebo jiném svátku jedině v synagoze. O *sederovém* večeru se ale

předpokládá, že má každý svůj domov, kde na něj čeká připravený, slavnostně prostřený stůl. Je-li to možné, navracejí se všichni na tento večer domů. Židovský dům je více než kdykoli jindy otevřen hostům. U *sederového* stolu je pokaždé připraveno místo pro někoho, kdo nemůže být doma.

Slavnostní tabule je připravena. Všichni mají své nejlepší šaty, také byt je dnes ve svátečním. Jasné světlo ozařuje nazdobený stůl. *Seder* je připraven, než přijdou muži ze synagogy.

Všichni symbolicky slaví vyvedení z Egypta. Vysvětlují si jeho historický význam, zabývají se jeho následky a každý přítomný si opět oživuje dávné události v povědomí.

Již jsme si řekli, že *seder* znamená pořádek, řád. V širším smyslu tohoto slova je obsažen celý domácí obřad, který se koná v průběhu obou prvních *pesachových* večerů. *Seder* je také zvláštní talíř, který stojí uprostřed stolu a na němž jsou přichystány všechny zmíněné přílohy – znamení upomínající nás na příběh vyvedení. Zanedlouho si jej celý přečteme z knihy, které říkáme *Pesachová hagada*. Kdo sedí u stolu, má jednu v rukou, aby mohl vyprávění sledovat.

Sederový talíř je vlastně veliká mísa. Nejprve se na něj položí tři *macesy*, každý překrytý zdobným ubrouskem. Mohou být také zakryty jedním jediným třikrát přeloženým ubrouskem. Existují i takové talíře, které mají tři prohloubeniny, pro každý *maces* jednu. To ale být nemusí, protože nejsou dány žádné zvláštní předpisy; rozhodují účelnost a vkus.

Při *sederu* je *pesachový* chléb víc než vlastní potravou spíš symbolem, bez něhož se tento rituál neobejde. V průběhu celého svátečního týdne pak *macesy* jíme jako běžný chléb, který ovšem tentokrát musí být nekvašený. Pro domácí *sederový* obřad se často připravují zvláštní *macesy*, které se od těch obyčejných liší velikostí a tvarem.

Dále na talíři leží kost,²⁰ na níž není téměř žádné maso. Byla opečena odděleně na ohni nebo v troubě. Od doby zničení Chrámu se nesmí konat žádné oběti, a proto na stole není *pesachový* beránek. Opečená kost nám však poslouží jako výmluvný symbol.

Kromě toho zde najdeme hořké byliny, *maror*, které se vlastně skládají z opravdu hořkého křenu, o něco méně hořkých ředkviček a pórku. Další přílohou je směs nasekaných mandlí, jablek, rozinek, skořice, cukru a doušku vína, které se říká *charošet*. Její jílovitá barva má připomínat

---

²⁰ *zro'a*

hlínu, protože v Bibli stojí: „...začali Egypťané Izraelce surově zotročovat. Ztrpčovali jim život tvrdou otročinou při výrobě cihel a všelijakou prací na poli.“ (2M 1,13–14)

V *sederovém* talíři najdeme i další přílohy; *pesachový* beránek se v době jeruzalémského Chrámu také jedl s několika pokrmy, které musejí být zastoupeny. Jedním z nich je vejce.²¹ Existuje snad něco symboličtějšího? Kromě toho je talíř ozdoben trochou petržele nebo celerové natě.²² A nakonec nechybí miska s octem nebo slanou vodou,²³ neboť naši předkové si svou potravu většinou namáčeli do nějaké tekutiny.

Můžeme se setkat s tím, že je vejce pokládáno za symbol smutku. I to je pravda, vždyť když přijdou truchlící z pohřbu zesnulého milého domů, čeká na ně jako první jídlo chléb a vejce. Kromě toho připadne *sederový* večer pokaždé na stejný den v týdnu jako 9. av, den plný smutku, v němž byl zničen Chrám a židovský stát a který proto dodržujeme jako postní den věnovaný vzpomínce na jeruzalémský Chrám. To všechno platí, ale přesto nemusí jít o pravý důvod přítomnosti vejce na *sederovém* talíři. Toto vysvětlení vzniklo na základě nekonečných komentářů a objasnění k těmto komentářům.

Na stole stojí také víno, a ne jen jedna jediná sklenice jako o *šabatu* a ostatních svátcích k přivítání svatého dne. Dnes budeme skutečně víno pít. Vždyť oslavujeme vyvedení z Egypta, zrození dějin nového lidu, naše zrození jako svobodného národa. O této události si vyprávíme a chceme ji opět spoluprožít. Pro každého přítomného je připravena sklenice nebo pohár; pro muže, ženy i děti. Dnes večer budeme pít čtyři poháry. Každý samozřejmě vypije jen tolik vína, kolik snese, aby se oslava nezvrhla v pitku. Víno je symbol a také slavnostní, posvěcený nápoj, který se dnes musí stále dolévat, aby měl před sebou každý plnou sklenici. Nejvíc se hodí víno červené, ale v případě nutnosti může být i hrozkové.

Na stole stojí ještě další pohár. I ten je plný a plný zůstane, protože z něj nikdo pít nebude. Je to pohár pro proroka Elijáše.

Každý vypije čtyři poháry vína, čtyřikrát proneseme židovský přípitek. Proč právě čtyřikrát? V 2M 6,6–7 čteme: „...vyvedu vás z egyptské roboty, vysvobodím vás z vašeho otroctví a vykoupím vás vztaženou paží a velkými soudy. Vezmu si vás za lid a budu vám Bohem.“

---

²¹ *bejca*

²² *karpas*

²³ *majim*

Těmito čtyřmi slovy je načrtnut cíl vysvobození z Egypta. Otázky důležité jakož i nepodstatné však zůstanou otevřeny, dokud se řešení nenabídne samo. Nebo vyjádřeno slovy *Talmudu*: „Dokud nepřijde Elijáš.“

Tak jsme vyřešili otázku počtu pohárů, z nichž jeden je určen pro proroka Elijáše.

Prosté vysvětlení může být podáno i poeticky: Jednou, až se přiblíží den vykoupění, přijde prorok Elijáš, aby jej oznámil. „Hle, posílám k vám proroka Elijáše, dříve než přijde den Hospodinův veliký a hrozný.“ (Mal 3,23)

Není snad právě dnes noc Boží ochrany, která kdysi byla nocí vysvobození? Není tedy opravdu možné, že Elijáš přijde? Právě dnes večer, když celý Izrael, rozptýlený po širém světě, sedí u *sederového* stolu, připomíná si vysvobození a slaví? Proto stojí na stole pohár vína pro Elijáše. Zanedlouho mu jako součást *sederové* ceremonie na chvilku otevřeme dveře.

Tak básní, doufá a vzdychá duše lidu.

11

SEDER

Všichni sedí u *sederové* tabule. Otec domu povede celý večer. Zítřa, o druhém *sederu*, může tuto poctu úplně nebo částečně předat někomu z hostů, kteří se sešli u stolu. Na okraj si ještě připomeňme, že v diaspoře se dodržují dva *sederové* večery a v Izraeli pouze jeden, ten první.

Slavnostní den nejprve přivítáme *kidušem*, požehnáním nad vínem, stejně jako tomu bývá o *šabatu* nebo jiném svátku. Dnes nepozvedne pohár k uctění Boha a svátečního dne pouze pán domu, ale také všichni ostatní, kteří jsou u stolu, drží svou plnou číši a připíjejí. Po slovech požehnání následují první slavnostní doušky svobody.

Naši předkové nestolovali jako my. Jejich stůl byl mnohem nižší: K jídlu se pěkně pohodlně položili většinou na levý bok, protože jídlo a pohár brali do pravé ruky. Jenom otroci si nesměli lehnout; to byla výsada svobodných lidí.

Zatímco si vychutnáváme svůj první nápoj svobody, ohneme se trochu doleva a opřeme se o levou ruku. Na otce čeká dokonce připravená pohovka se dvěma pohodlnými polštáři nebo s pěkně vyšívanými příkrývkami z hedvábí, kterým se v *jidiš* říká „*lahn*“, lenoch, opěradlo.

Konečně začíná vlastní *seder*. Všem přítomným rozdělí pán domu pokrmy ze *sederového* talíře, aby každý pojedl ode všeho trochu. Nejprve se pánovi domu omyjí ruce. Tentokrát nejde o symbolický čin, proto nebude proneseno požeňání. Otec je dnes večer králem, a proto mu podáme mísu a džbáněk. On ani nevstane, nechá se obsloužit jako král.

Především u východních Židů je obvyklé, že pán domu na tento večer obléká svůj pohřební úbor, který býval také vrchním oděvem kněží. Obecně je připomínka smrti v tento čas dalece vzdálená. Vše se má naopak odehrávat ve svátečním, slavnostním duchu.

Nyní pán domu ulomí kousek z prostředního *macesu* a položí ho ke straně; to je *afikoman*, symbolický zákusek, který bude rozdělen po jídle. Pouze symbolicky je také přítomen *pesachový* beránek. Nic z toho, co kdysi bylo obvyklé v Chrámu, nesmí být mimo něj prováděno, a proto nemáme beránka, ale jen zástupné kosti. Žádné maso rovněž nesmí být připraveno stejným způsobem jako kdysi tento beránek. Symbolický kousek *macesu* musí být dobře schován a na konci *sederu* se na něj nesmí zapomenout. Pán domu jej ukryje mezi polštáře na pohovku.

Nastal čas pro vyprávění.

Předtím ještě otec sebere kosti a vajíčko ze *sederového* talíře. Jsou to poslové svobody a nehodí se k tomu, o čem nyní bude řeč. Talíř je vyzdvižen a všichni opakují slova:

„Toto je chléb bídy, který jedli naši předkové v zemi *Micrajim* (Egypt).“

Tuto část *Pesachové hagady*, velikonočního vyprávění, neříkáme hebrejsky, ale aramejsky. Aramejščina je velmi stará a ctihodná řeč, kterou mluvili Židé v Babylonii.

Dokud společně podpíráme *sederový* talíř, říkáme ještě další věty. V tomto okamžiku voláme a zveme ke stolu všechny, kteří se z nějakých důvodů museli vlastního *sederu* vzdát.

„Kdo jsi hladový, přijď a pojez s námi; kdo jsi nuzný, pojď a oslav s námi *Pesach*.“

Dalšími slovy vyjadřují Židé v diaspoře své dávné, nehynoucí naděje: „Tento rok zde, příští rok v Izraeli. Tento rok otroci, příští rok svobodní lidé.“

Sederový talíř stojí opět na stole. Zazní první přípitek, upijíme z prvního poháru, sklenice se vyprazdňují a dolévají.

Slyšíme dětský hlásek. Nejmladší z dětí se ptá: „*Ma ništana...?*“ To jsou první slova známé otázky: „Čím se liší tato noc od všech ostatních nocí? Že totiž každé jiné noci jíme jak kvašený, tak nekvašený chléb,

a tuto noc jenom *macesy*? Že každé jiné noci jíme všechnu zeleninu, ale dnešní noci pouze hořkou? Že každé jiné noci ani jednou neponořujeme (do slané vody), a této noci podvakrát? Že každé jiné noci jíme, hověce si i nehověce, a této noci si všichni hověme?“ (Nová pražská pesachová hagada, Praha 1996)

Děcko klade otázky z *Pesachové hagady* v hebrejštině, které se předtím tajně učilo. Pro ostatní je to překvapení, jediná maminka byla zasvěcena. Rodiče jsou teď na svého potomka tak pyšní!

Nejmenší dává své otázky všem přítomným. Není-li přítomno žádné malé dítě, ptá se starší nebo někdo z dospělých. Potom může začít vyprávění.

Hagada před námi leží otevřená, abychom z ní předčítali nebo se jí nechali vést. Bohužel se stává, že je jen automaticky odříkána. Kdo tomu může zabránit? Není přece modlitební knihou, ani žádnou učenou řečí či přednáškou v pravém slova smyslu.

Proč se vlastně dnešního večera *seder* koná? V 2M 13,8 čteme: „V onen den svému synovi oznámíš: To je pro to, co mi prokázal Hospodin, když jsem vycházel z Egypta.“

Vyprávění, *hagada*, postupně rostlo, až se rozrostlo v samostatnou knihu. Vyvedení z Egypta bylo jako nit, z níž lidé utkali mnoho další látky. Jejich představy jsou obrazné i prosté, naivní nebo umělecké, střízlivé, pohádkové, povrchní i hluboké.

Hagada má mnoho tváří. Můžeme se do ní začíst a pokaždé z ní vyčteme něco nového. Záleží jen na nás, na našich vědomostech, schopnostech a chuti. Mohou nás vést staré komentáře, stejně dobře máme možnost přidat svoje nové. Vyprávění nezní nikdy dvakrát stejně, ale pokaždé jinak, podle toho, kdo a jak je podává.

Tóra nám hned na několika místech přikazuje vyprávět příběhy našim dětem. V 2M 12,26–27 čteme: „Až se vás pak vaši synové budou ptát, co pro vás tato služba znamená, odpovíte...“ V téže knize najdeme stejné nařízení v kapitole 13,14. Nakonec v 5M 6,20 stojí psáno: „Až se tě tvůj syn v budoucnu zeptá: Co jsou to ta svědectví, nařízení a práva, která vám přikázal Hospodin, náš Bůh?, odvětiš svému synu: Byli jsme faraonovými otroky v Egyptě a Hospodin nás vyvedl z Egypta pevnou rukou...“

Těmito slovy odpoví otec na položené otázky.

Avšak pomalu se odkláníme od tématu. Zmiňujeme svou svatou povinnost připomínat si vysvobození z Egypta a vyprávět si o těchto báječných událostech. Čím víc, tím lépe. Dokonce i učení muži, mudrci, se v tento večer necítí povzneseni a ponoří se do vzpomínek.

Tématu se vzdalujeme ještě víc. Podotýkáme, že nám Tóra čtyřikrát přikazuje: „Vaším synům budete vyprávět...“ Pokaždé je nařízení pronešeno jinými slovy. I odpověď se vždy drobně liší. Tolik prostoru je tím poskytnuto kazatelům, básníkům a zkrátka každému, kdo rád používá slovo jako pramen, aby z něj vytěžil moudrost a ostatní osvěžil!

Však byla z tohoto semínka nadšeně vypěstována vzkvétající rostlinka zvyklosti. Z *hagady* se stala *agada* (vyprávěcí, nenáboženská součást *Talmudu*), volné, moralizující pojednání, příležitostně symbolické a vždy s básnickou moudrostí nadnesené zpracování biblického textu. Někdy se snaží zaměřit na objasnění, exegezi textu, ale většinou se jedná o pouhé rozšíření duchaplných myšlenek. Věčná slova mají přeci svou věčnou váhu.

Tím je pedagogická přednáška uzavřena.

Agadické zacházení s textem jasně dokazuje, že Tóra tímto pozoruhodným nastolením problému vlastně označila čtyři různé děti: dobrého, zvidavého, zbožného tazatele; pohrdlivého, jízlivého sarkastika; nevinné, průměrné dítě a nakonec prosté, roztržité dítě, které neví, na co by se mělo ptát. Existuje *jediná* odpověď, pro niž není potřeba žádná otázka. Tři další otázky odpovídají třem charakterům. Jejich podoba je zřejmá. Tón, v němž jsou položeny nebo který je do nich vtělen, zastane to ostatní. Všechno do sebe krásně zapadá. Na otázky přijdou správné odpovědi, jak je uvádějí biblické verše, i když někdy trochu na přeskáčku. Ale ani to není na škodu. Vládne tu důvtip, duchaplnost a moudrost. „Zasvěť už chlapce do jeho cesty“ (Př 22,6), radí nám ještě milá slova. Vlastně jen tak mimochodem dostaneme o *sederovém* večeru i hodinu pedagogiky.

Následují další biblické verše, které budou podrobeny podobnému rozboru. Řeč přijde i na deset egyptských ran; jak by mohly být vynechány? Také na ně si *agada* pěkně pod drobnohledem posvítí.

O neblahých věcech ale dnes mluvíme jen neradi, proto se rychle snažíme je zahnat. Jakmile jsou vyjmenovány všechny rány, ulijeme kapku vína ze sklenice podobně, jako když někomu přejeme štěstí a abychom zapudili špatné síly, zaklepeme. Nehledejme v tom konání žádnou přehnanou vážnost, je to vlastně jen dobře zakořeněný zvyk, který snad poslouží i našemu duševnímu klidu.

Po výčtu katastrof, které uspíšily naše zachránění, jsme postaveni proti dobrým Božím skutkům, které nám Hospodin prokázal a za něž jsme vděční. Každý jednotlivý skutek, jak zpíváme sborem, by nám byl býval stačil.

Konečně se dostáváme k symbolům naší oslavy, které před námi leží v *sederové* míse a jejichž význam si postupně objasňujeme. Poté pozvedneme pohár do výšky, aniž bychom z něj upili, a zpíváme oba první *halelové* žalmy (113 a 114), které zakončíme chválou a díkem za záchranu a modlitbou za konečné osvobození těla i duše.

Vypijeme druhý pohár vína a po něm bude následovat hostina.

Nejprve rozlomíme chléb, jak jsme zvyklí o každém *šabatu* nebo při slavnostním jídle. Dnes jím samozřejmě bude nekvašený *maces*. Ještě předtím si všichni přítomní rituálně omyjí ruce a pronesou příslušné požehnání. Jako první pojíme *maror*, hořké byliny. Namáčíme si je do přílohy barvy jílu, *charosetu*. Před očima nám probíhá hořký život otroků, který skončil vyvedením z Egypta.

Je čas večeře, na jejímž konci otec mezi všechny rozdělí zákusek, *afikoman*, malý kousek *macesu*, který před jídlem odložil stranou. Stává se ale, že jej nemůže najít, protože některé z dětí, pravděpodobně to nejmladší, ho potají schovalo a zpět ho vydá jen výměnou za malý dárek. Opravdu si táta ničeho nevšiml...? Tato hra se v mnoha domácnostech doslova zabydlela. Funguje jako účinný prostředek, který malé děti zaručeně udrží bdělé a v pravý čas upoutá jejich pozornost. Díky ní také nikdy nezapomeneme na zákusek, *afikoman*, který symbolizuje maso *pesachového* beránka.

Po večeři, ještě než proneseme modlitbu po jídle, dolijeme třetí sklenici vína. Každý má před sebou plný pohár, nad nímž se společně pomodlíme. Nad vínem se často, i když ne vždy, recituje modlitba. Je tomu tak o *šabatu* a svátcích, o svatbách a obřících. Víno jednoduše patří ke slavnostní atmosféře, k jídlu, k dnešnímu *sederu*. Po díkůvzdáních se všichni napijí.

Večeře skončila, ale *seder* pokračuje.

Doširoka otevřeme domovní dveře. Dnes v noci nad námi spočívá Boží ochrana. Mohl by nám snad někdo ublížit? Přepadnout nás?

V dnešní době není pro toto gesto ve většině zemí potřebná žádná zvláštní odvaha. Jinak tomu bylo ve středověku. Nežřídka se stávalo, že právě o *sederovém* večeru čekali poblíž židovských domů na tuto chvíli zloději a vrazi, aby jejich slavicí obyvatele přepadli. V Izraeli se středověké podmínky udržely dlouho a dokonce ještě v našem století nejsou zcela zažehnány. Dnes i v minulosti, v časech bezpečí i zřetelného ohrožení, s nímž bylo často možné doslova počítat, otevírali a otevírají lidé této noci své dveře. Je noc vysvobození a kdo jiný než prorok Eliáš by mohl vstoupit?

Jeden z nás vstane a jde otevřít dveře a v tu chvíli všechny ostatní zalije zvláštní, tajemná vlna. Potom naplníme čtvrtý pohár vína, zpíváme sváteční *Halel*, žalmy 115 až 118 a ještě žalm 136. Zpěv zakončuje krásná modlitba *Nišmat*, známá z *šabatové* a sváteční ranní modlitby: „Duše každého těla neustává oslavovat a připomínat Tebe, Králi náš!“ Na úplný konec proneseme závěrečné požehnání, které završí slova *pajtanů*, liturgických básníků. Nyní pozvedneme číše a naposledy si vzájemně popřejeme: „*Le-šana ha-ba'a bi-Jrušalajim!* – Příští rok v Jeruzalémě!“ Po požehnáních, která následují, vyprázdníme čtvrtý pohár vína.

Seder je vlastně u konce a my bychom mohli *Pesachovou hagadu* zavřít. Zatím si ji necháme otevřenou, protože v ní najdeme ještě několik mimořádných, velmi starých lidových písní, na něž nesmíme zapomenout a které nebudou vynechány. Poslední z nich, *Chad gadja*, je v aramejštině a vypráví o malém kůzleti.

Pro jedno kůzle, jedno kůzle,
co táta koupil za dva zlaté,
pro jedno kůzle, pro jedno kůzle!
A přišla kočka, sežrala kůzle,
co táta koupil za dva zlaté,
pro jedno kůzle, pro jedno kůzle!
A přišel pes, zakousl kočku,
co sežrala kůzle,
co táta koupil za dva zlaté,
pro jedno kůzle, pro jedno kůzle!
A přišla hůl, ubila psa,
co zakousl kočku, co sežrala kůzle,
co táta koupil za dva zlaté,
pro jedno kůzle, pro jedno kůzle!
A přišel oheň, spálil tu hůl,
co ubila psa, co zakousl kočku,
co sežrala kůzle, co táta koupil
za dva zlaté, pro jedno kůzle,
pro jedno kůzle!
A přišla voda, zhasila oheň,
co spálil tu hůl, co ubila psa,
co zakousl kočku, co sežrala kůzle,

co táta koupil za dva zlaté,
pro jedno kůzle, pro jedno kůzle!
A přišel vůl, vypil tu vodu, co zhasila oheň,
co spálil tu hůl, co ubila psa,
co zakousl kočku, co sežrala kůzle,
co táta koupil za dva zlaté,
pro jedno kůzle, pro jedno kůzle!
A přišel šochet, zařízl vola,
co vypil tu vodu, co zhasila oheň,
co spálil tu hůl, co ubila psa,
co zakousl kočku, co sežrala kůzle,
co táta koupil za dva zlaté,
pro jedno kůzle, pro jedno kůzle!
A přišel anděl smrti a usmrtil šocheta,
co zařízl vola, co vypil tu vodu,
co zhasila oheň, co spálil tu hůl,
co ubila psa, co zakousl kočku,
co sežrala kůzle, co táta koupil
za dva zlaté,
pro jedno kůzle, pro jedno kůzle!
A PŘIŠEL BŮH POŽEHNANÝ
a zahubil anděla smrti, co usmrtil šocheta,
co zařízl vola, co vypil tu vodu, co zhasila oheň,
co spálil tu hůl, co ubila psa, co zakousl kočku,
co sežrala kůzle, co táta koupil za dva zlaté,
pro jedno kůzle, pro jedno kůzle!
(Nová pražská pesachová hagada, Praha 1996)

Mnozí vidí v nebohém kůzleti lid Izraele, jenž byl roztrhán na kusy a pohlcen nepřáteli, kteří se vzájemně pobíjejí tak dlouho, dokud tomu Bůh neudělá konec.

S koncem písničky přišel i neodvratný konec *sederu*.

Biblický svátek *Pesach* není jen oslavou vyvedení z Egypta, ale také zemědělskou slavností díkůvzdání v Izraeli. V měsíci klasů, *nisanu*, začíná sklizeň prvního ječmene, který právě dozrál. Ještě předtím, než mohl být z nového obilí upečen chleba, musely být první plody úrody přineseny do Chrámu jako dar. Toto nařízení stojí v Tóře, v 3M 23,9–14.

Tóra také stanoví v jaké formě a v jakém množství bude dar kněžím odevzdán. Používanou mírou byl snopek, *omer*, který odpovídal přibližně 1,75 kg mouky. Předání probíhalo v rámci svátečního obřadu, který doprovázelo přinášení dalších obětí. Také kosení snopů bylo a dosud je slavností pořádanou večer po skončení prvního dne Svátku nekvašených chlebů. Svátek trvá sice sedm dní, ale úplný zákaz práce se podle Tóry vztahuje pouze na jeho první a poslední den (3M 23,7–8), čímž se v tomto ohledu oba dny podobají *šabatu*. Ostatním *pesachovým* dnům říkáme *chol ha-mo'ed*.²⁴ Nařízení týkající se nekvašených chlebů a zákazu *chamecu* (kyselého, kvašeného) však stále zůstávají platná i po tyto polosváteční dny.

První den svátku označuje Tóra také jako *šabat*, tedy den odpočinku. Následující den se konal slavnostní obřad s předáním *omerového* daru, po němž začalo odpočítávání dnů a týdnů. Celkem sedm týdnů, čtyřicet devět dnů. Na konci počítání, padesátý den, čeká další svátek.

Doba sklizně mezitím pokročila, pšenice dozrála. Také z jejího výnosu se do Chrámu přinášel obětní dar, dva chleby, každý upečený z jednoho snopku, tentokrát opět s použitím kvasnic. Obřad doprovázely stejně jako před padesáti dny i další oběti. Svátek, který se koná sedm týdnů po *Pesachu*, se nejmenuje nijak jinak než Svátek týdnů. Podobně i křesťanské Letnice mají své jméno odvozené z řeckého slova *pentecoste*, padesát, protože rovněž připadají na padesátý den po Velikonocích. Se Svátkem týdnů skončí počítání *omeru* a také sklizeň úrody.

Bible stanovila, že oslava Svátku týdnů připadne právě na padesátý den odpočítaný od 16. *nisanu*. Výše, v některé z předchozích kapitol, jsme si vysvětlili, že jeden měsíc trvá tolik dní, kolik jich Měsíc potřebuje

²⁴ polosvátek

k oběhnutí Země, což činí 29,5 dne. Nový měsíc ale pochopitelně nemůže začínat uprostřed dne. A jak si poradit s počítáním *omeru*? Kdyby byly měsíce rozděleny po 29 a 30 dnech, Svátek týdnů by nikdy nepřipadl na správné datum. Nezbylo tedy, než tento den přesně určit. Na tomto příkladu si můžeme přesně ukázat, jak úzce spolu v Tóře souvisí *Pesach* a Svátek týdnů jako zemědělské slavnosti díkůvzdání za úrodu v Izraeli.

Kalendář byl stanoven před dávnými časy a podle uvedeného výpočtu připadá Svátek týdnů na 6. *sivan*. Vlastně na 6. a 7. *sivan*. V diaspoře se totiž po staletí každý svátek o jeden den prodlužuje, abychom měli jistotu, že jsme jej oslavili ve správném čase. Tak slaví Židé mimo Izrael *Pesach* osm dní, Svátek týdnů dva dny a Svátek stánků i se *Šmini aceret* a *Simchat Tóra* celkem devět dní. V Izraeli jsou naproti tomu jmenované svátky o den kratší.

Původně zemědělský charakter svátků se v diaspoře vytratil. Jedině *Pesach* si udržel svou podstatu jako oslava jara a zrození židovského národa. Svátek týdnů je dnes výlučně oslavou zjevení na Sínaji, které se podle 2M 19 uskutečnilo počátkem třetího měsíce po vyvedení z Egypta. Tradice označuje, že se tak stalo 6. den měsíce *sivanu*. Odpočítávání dní vytváří most mezi zrozením národa a zjevením.

Zvyk odpočítávání se udržel dodnes pod názvem „počítání *omeru*“. Hned si také vysvětlíme, jak probíhá.

Počítat začínáme o druhém *sederovém* večeru. Ten je také prvním večerem, který bude započten. Slavnostně, vestoje a samozřejmě s příslušným požehnáním, které předchází každé náboženské povinnosti, pronášíme slova: „Dnes je jeden den *omeru*.“ Druhý večer, nejlépe po příchodu večera, počítáme: „Dnes jsou dva dny *omeru*.“ A o sedmém večeru pokračujeme: „Dnes je sedm dní, to jest týden *omeru*.“ Den nato přidáme: „Dnes je osm dní, to jest jeden týden a jeden den *omeru*.“

Tímto způsobem odpočítáme sedm týdnů, celkem devětačtyřicet dní. Počítání nás zároveň učí vážít si nekonečné hodnoty jednotlivých dnů, týdnů. Díky němu můžeme pochopit historický význam tohoto času v židovském roce.

Počítání *omeru* má také své místo každý večer v synagoze, při večerní bohoslužbě. V době *omeru* se bohoslužba koná zpravidla až po příchodu noci. Výjimkou je páteční odpoledne, kdy ji dodržujeme jako vždy na počátku *šabatu* ještě před příchodem noci.

Počítání *omeru* není vázáno výhradně na synagogu, ani bezpodmínečně na bohoslužbu nebo dobu modliteb. *Omer* můžeme počítat v pod-

statě kdekoli a kdykoli, i večer a po celou noc. Dokonce i přes den, jestliže jsme večer zapomněli. V tom případě ale neříkáme požehnání, protože svou povinnost neplníme ve stanovený čas. Vynechat nesmíme ani jediný den! Pak by nám chyběl jeden článek v řetězu dní a ten by byl narušen. Z tohoto důvodu si mnoho lidí doma připevňuje znamení či zvláštní kalendáře, které je na tuto povinnost upomínají; zejména o pátečních večerech, kdy se nepočítá v synagoze. V synagogách můžeme najít malé skříňky, do nichž se při různých příležitostech zasouvají nejrozličnější tabulky s textem, který se příležitostně vkládá do liturgie. V době *omeru* budou sloužit jako *omerový* kalendář opatřený lístečky s označením příslušného dne *omeru*. Dodnes se nám dochovaly některé velmi staré, umělecké exempláře těchto kalendářů, z nichž vycítíme lásku a pečlivost věnovanou tomuto zvyku a jeho dodržování.

Pro slavnostní počítání se vyvinula také vlastní liturgie, kterou si však nemusíme důkladně popisovat. Po počítání následuje recitace krátké modlitby a četba žalmu 67. V hebrejském originále jej tvoří přesně čtyřicet devět slov, nepočítáme-li nadpis.

13

PESACH. – OMER. – SVÁTEK TÝDNŮ

Rabínská literatura a *Talmud* shodně považují *Pesach* a Svátek týdnů za úzce provázané, proto kromě biblického jména *Chag šavu'ot*, Svátek týdnů, uvádějí ještě označení *Aceret*, tedy zakončení. Podobně, jako *Šmini chag ha-aceret* následuje po Svátku stánků a uzavírá ho.

Týdny mezi *Pesachem* a Svátkem týdnů představovaly v biblických časech i v době Chrámu, kdy žil Izrael jako národ, radostné období v židovském životě.

Do země přišlo jaro, úroda vzkvétá. Příroda v celém Izraeli zpívá svou ranní píseň, do jejíhož taktu napřahují ženci své srpy a vazačky s radostí vážou snopy a věnce na oslavu sklizně. V tomto čase se v Betlémě odehrála prostá vesnická idyla, jejímiž hlavními hrdiny byla Noemi, Rút a Bóaz.

Je to také roční doba, která předchází dlouhému období veder. Neúprosne letní sucho bude brzy zmírňováno pouze noční rosou, která je nyní předmětem našich četných přání a nadějí.

Ozvěnu toho všeho najdeme v synagoze. Modlitba za rosu je důležitou součástí bohoslužby o prvním *pesachovém* dni. Liturgičtí básníci, *pajtani*, si tuto látku samozřejmě nenechali ujít.

Případne-li doprostřed *pesachového* týdne *šabat*, vloží se do bohoslužby četba Písně písní. V jiném případě se čtení přeloží na *šabat* sedmého nebo osmého svátečního dne.

Talmudičtí mudrci se odvážili zařadit Píseň písní mezi ostatní svaté knihy i přes její zřejmý erotický charakter. Veliký rabi Akiva, který byl duší Bar Kochbova povstání, posledního bojového vzepětí proti římské nadvládě (131–135), a který jako první sbíral materiál pro *Mišnu*, řekl: „Všechny knihy jsou svaté, ale Píseň písní je nejsvětější.“ (Jadajim 3,5) Jedná se o nanejvýš poetickou, alegorickou svatební píseň představující svazek mezi Bohem a Izraelem, který byl vysvobozením z Egypta stvrzen. *Pesach* je jejími slovy oslaven jako svátek vyvedení, a proto si dodnes uhájila své místo v synagoze.

Kromě toho představovala velikou, nevyčerpatelnou studnici inspirací pro *pajtany*, liturgické básníky, i pro autory prosebných modliteb za rosu a déšť.

Básně sepsané pro *Pesach* vytvářejí vskutku jedinečnou sbírku překrásných slov podobných svěžím jarním květům, které kolem sebe šíří vůni země, z níž vzešly. Mezi ně patří půvabná Píseň Šalomounova.

O Svátku týdnů v synagoze čteme knihu Rút. Vyprávění se totiž odehrává právě v době mezi sklizní ječmene a pšenice. Zde je doposud patrné šťastné propojení roční doby, půdy a zemědělského cyklu v zemi našich předků se synagogou.

Období *omeru* přesto není v židovském životě časem radosti a veselí.

V době římské nadvlády zemřeli v těchto týdnech mnozí žáci rabi Akivy, velikého učence své doby. Kolem radostného začátku roku se už tehdy stahovala temná mračna smutku. Později ještě radost zkalilo vyhnanství. Nesčíslná pronásledování zcela zastínila právě dobu *omeru*. Četné krvavé stopy po sobě zanechal středověk. Mezi jiným přišla vlna hrůzy a záhuby do židovských obcí v Lotrinsku a v Porýní spolu s těmi, kteří táhli do první křížové výpravy. Od té doby se nad týdny, které leží mezi *Pesachem* a Svátkem týdnů, vznáší posmutnělá atmosféra.

Básníci a spisovatelé vypsali utrpení svého času do tklivých písní a balad plných žalu, a tak zachovali tuto památku živou i pro další časy.

Synagoga se znovu stala lidovou školou, v níž všichni zpěvem vyjadřovali a doposud vyjadřují společný smutek. Některé z elegií byly pře-

vzaty do *šabatové* liturgie pro období *omeru*. Zpívají se v tónině moll, která převládá nad ostatními.

Temná mlha středověku se vyjasnila, ale smutek ze židovského života nezmizel. Nový a nový materiál pro žalozpěvy neustále nabízí i nejmladší historie, proto je *omer* obdobím smutku. Dokud trvá, nekonají se žádné zvláštní slavnosti, neuzavírají se sňatky. Lidé smutní a je to vidět i na jejich vzezření, nevěnují tolik péče svým vlasům, vousům.

To však neplatí pro dny, které ještě připadají do měsíce *nisanu*. Tehdy nad zármutkem *omeru* převládá sváteční radost. Výjimku tvoří také poslední tři dny, které už naopak rozjasňuje světlo nadcházejícího Svátku týdnů. Tři dny před zjevením na Sínaji byly věnovány přípravám, oddělení a posvěcení (2M 19,10–16). V židovském kalendáři je najdeme pod označením *Šlošet jmej hagbala*, Tři dny omezování.

Ze smutečného období *omeru* byl už před staletími vyňat ještě jeden den, je to 33. den *omeru*, hebrejsky *LaG ba-omer*.²⁵ Podle tradice přestali v tento den zázračně umírat žáci rabi Akivy a s tím zmizel také strach. Od té doby je *LaG ba-omer* polovičním svátkem, který se slavnostně prožívá zejména v Izraeli.

Konec řetězu dní o devětačtyřiceti člancích už je na dohled. Jeho začátkem bylo sedm velkých dní *Pesachu* a ukončen je Svátkem týdnů, který tvoří závěr Svátku nekvašených chlebů.

Pesach a jeho oslava se doslova hemží množstvím symbolů, zatímco *Šavu'ot* téměř žádné nemá. Je dnem odpočinku, v němž přerušíme práci a dodržujeme i všechna ostatní nařízení pro *jom tov*, svátek. V podmínkách diaspory si ani neuvědomíme jeho původní zemědělský charakter. Jediné, co by nás na to mohlo upomenout, jsou květiny, kterými se na *Šavu'ot* hojně zdobí dům i synagoga. Dokonce i Tóře, která byla lidu Izraele kdysi dána, poslouží jako sváteční oděv. Všudy přítomné květy současně vyjadřují naši radost z úrody.

Synagoga doslova kvete; ze všeho nejvíc skříň na Tóru, v níž jsou uloženy svaté svitky, a *bima*, pódium, na němž se z Tóry předčítá. Nemusí to tak ale být, protože žádné předpisy nám nic z toho doslovně nepředepisují. O Svátku týdnů má však synagoga především odrážet světlo ze Sínaje. Předmětem předčítání jsou přípravy a zjevení Deseti přikázání neboli Dekalogu (2M 19 a 20). V židovské literatuře se setkáme také s označením

---

²⁵ Písmena L (*lamed*) a G (*gimel*) mají dohromady číselnou hodnotu 33.

Deset Božích slov či výroků, z nichž některé jsou příkázáními, ale většina zákazy.²⁶ Sváteční básně, které nesmějí chybět, jsou inspirované Tórou, jejím vznikem, podstatou, obsahem, významem a vlivem.

O tom všem se dnes, v předvečer svátku, po večerní modlitbě, budeme „učit“. Nejen v synagoze, ale později také doma, až posvětime oslavu vínem a požehnáním. Lidé se budou scházet ve studovnách a ve skupinkách budou společně číst oddíly z Tóry a jiných biblických spisů týkající se přímo nebo nepřímo zjevení na Sínaji.

Studuje se *Mišna*, poslouchají bohoslužebné přednášky, zpívají hymny a domů se půjde až pozdě v noci. Brzy z rána se opět vrátíme do synagogy na bohoslužbu naplněnou myšlenkami o Tóře. Nejedno student, mladý či starý, prosedí v synagoze celou noc nad knihou a ráno se rovnou zúčastní modlitby.

Tak se ze Svátku týdnů stal Svátek darování Zákona. To je jeho jediné znamení.

---

²⁶ Z hebrejského textu nevyplývá, že jde o příkazovací způsob; jde o konstatování skutečnosti: nezabíjíš, nekradeš atp.

POSTNÍ DNY

1

POSTY

Důvodem k postu jsou často starosti. Člověk, kterého postihla bolest, ji prociťuje velmi hluboce, je jí úplně ochromen, vnitřně pohlčen a zcela prosycen. Jeho energie i chuť k životu jsou podlomeny. Nemyslí na nic jiného než na svůj zármutek a jeho příčiny. Tyto myšlenky vyžadují jeho veškerou pozornost a dokáží utopit všechny ostatní pocity i tělesné potřeby. „Jak zlomená bylina schne moje srdce, i svůj chléb jíst zapomínám,“ říká o tomto stavu nejhlubšího zármutku básník v žalmu 102,5. Sklíčený člověk odmítá cokoli pojíst, jako by jídlo znamenalo porušení posvátných, intenzivních pocitů, které nesou žádné rozptýlení. Vše, co nesouvisí s jeho stavem, považuje za zbytečné, za opovržením hodnou marnost. Dokonce i když jídlo a pití nepřeruší úplně, jde v jeho případě jen o polomechanickou činnost. Sám trpící v tomto směru nevyvíjí žádnou aktivitu. Nápoj a pokrm mu musí být nabídnut a on je povzbuzován a přemlouván k tomu, aby si vůbec něco vzal. Stejně si lid počínal s Davidem, kterého tolik zarmoutila Abnérova smrt (2S 3,35).

Svůj podíl na tom, že ani útěcha a přímluva nepomáhají, má nejen apatie truchlícího člověka, jehož duše je těžce nemocná. Zdráhá se přijmout potravu a brání se každému pokusu, kterým se ho ostatní snaží přemluvit.

Apatie je většinou našťestí pouze přechodná. Dříve nebo později si příroda vyžádá své právo. Každý, koho postihla veliká bolest, se nejprve domnívá, že se svět v tomto neštěstí zastavil. Neumí si představit, že slunce ještě svítí, že vítr nepřestal vát a že lidé půjdou dál. Svět se ale nezastaví a svým pohybem strhne i tohoto truchlícího, který brzy pozná, že i on

musí pokračovat ve své cestě, aby byla zachována rovnováha světa. Proto se znovu přizpůsobí; nejprve instinktivně, později uvědoměle.

Tehdy je půst u konce.

Půst může být také výrazem strachu, duchovní úzkosti nebo hrůzy ze skutečného hrozícího nebezpečí. Vyjadřuje fyzické ohrožení nebo duševní potřebu, někdy obojí současně. Člověk trpí, nařiká a s prosebnou modlitbou se obrací k nebeskému Otci. Postem prosí Hospodina o pomoc, aby odvrátil neštěstí. Postní den a modlitby patří k sobě.

„Trubte na polnici na Sijónu, uložte půst...“ (Jo 2,15) Nebo: „...vyhlásili půst a oblékli si žíněné suknice od největšího až po nejmenšího.“ (Jon 3,5)

Uvádíme jen dva citáty z nepřeberného množství, které v Bibli mluví o postu. Tak jednali předkové a stejně, více či méně obřadně, si počíná i člověk dneška.

Bible nezmiňuje jenom veliký Den smíření jako den pokání a postu. V oddíle o *Jom kipur* mluví hebrejský text Pentateuchu spíše o odříkání (3M 16,29; 23,27 a jinde), ale přesto má na mysli půst, který byl už v biblických dobách obvyklý. O tom jasně svědčí prorok Izajáš (58), u něhož je formální, bezobsažný půst ostře napadán.

Postní dny jsou už v Bibli označeny jako dny národního smutku. Byly zavedeny a dodržují se od té doby, kdy se zhroutil konstrukce prvního státu. Dny největších pohrom, které znázorňují rozměr a průběh národních katastrof, si připomínáme jako smuteční. V uvedených postních dnech se spojuje žal a pokání:

- den, v němž babylonský král Nebúkadnesar zahájil obléhání Jeruzaléma: 10. *tevet*;
- den, kdy Babyloňané prolomili zdi Jeruzaléma: 17. *tamuz*;
- den, v němž byl dobyt Jeruzalém a Chrám: 9. *av*;
- den, kdy byl zabit místodržící Gedalja a kdy se ubohý zbytek obyvatelstva musel vzdát země: 3. *tišri*.

Prorok Zacharjáš později hlásal spásu Izraele a přislíbil, že se jednou tyto smutné dny promění ve dny veselí: „Toto praví Hospodin zástupů: půst čtvrtého, pátého, půst sedmého a půst desátého měsíce se judskému domu obrátí v radostné veselí a utěšené slavnosti.“ (Zach 8,19) Zacharjáš dny nevypočítává v chronologickém sledu, ale podle pořadí měsíců.¹ Znamená to, že už tehdy existovaly pevné postní dny.

---

¹ tzn. *tamuz*, *av*, *tišri*, *tevet*

Tato slova byla napsána více než pět set let před naším letopočtem a přibližně o šest století později, v roce 70 našeho letopočtu, se historie Izraele opakovala se všemi útrapami. Čtvrtý a pátý měsíc se opět staly svědky posledního záchvěvu života izraelského státu v jeho hrdinském boji proti Římu. Dne 17. *tamuzu* padla největší část hlavního města nejprve do rukou Babyloňanů a o staletí později také do rukou Tita Vespasiana. Ještě další tři týdny bojoval udatný lid, vzdoroval meči i hladu a bránil chrámový komplex. Dne 9. *avu* byl jejich osud zpečetěn. Byl konec. Nosná struktura státu Izraele byla stržena. Druhý chrám se hrotil v plamenech.

Od této doby patří čtyři v kalendáři uvedená nešťastná data k národním dnům smutku a pokání. Postní den v *tevetu* připadá samozřejmě na desátý den tohoto měsíce. Předpokládá se, že Gedalja zemřel 3. *tišri*, protože v prvních dvou dnech tohoto měsíce slavíme Nový rok. Postní den připomínající zničení Jeruzaléma a Chrámu je 9. *av*. Zejména druhá událost měla rozhodující význam, proto je smutečním dnem také předcházející 17. *tamuz*.

K těmto postním dnům přibyl ještě jeden, pátý.

Při prvním náporu nepřátel byla velká většina obyvatel Judy poslána do zajetí do Babylonie. Když se Babylonská říše rozpadla a vznikla říše Perská, oznámil Kýros Veliký propuštění celého Judova domu. Svobodu v zemi otců však hledalo asi jen padesát tisíc lidí. Většina Židů zůstala v Babylonii, kde jim později Haman hrozil vyhlazením. Svůj lid zachránila krásná Židovka Ester, která se stala královnou díky jedinému vrtochu krále – pravděpodobně šlo o Xerxa.² Předtím se v měsíci *nisanu* postila. Svátek losů, *Purim*, který nám tuto záchranu připomíná, slavíme v měsíci *adaru*. Když se oslava záchranu lidu stala pevnou součástí kalendáře, byl k ní pro všechny časy připojen také postní den, Půst Esterin. Dodržuje se přímo před *Purimem*, jehož oslava začíná 14. *adaru*; Půst Esterin připadá na 13. den tohoto měsíce.

Pět postních dní znamená pět národních dní smutku. Veliký Den smíření k nim nepočítáme. V jedné z předešlých kapitol jsme si objasnili, že tento den má docela jiný význam, a proto stojí o samotě.

Historie nedopřála židovskému lidu ani v dalších staletích chvilku oddechu, jeho obavy z neštěstí udržovala stále bdělé. Zejména 9. *av* byl těžkým dnem a postupně se stával ještě temnějším. Na 9. *av* roku 135 našeho

---

² Biblická kniha Ester uvádí Achašveroše.

letopočtu připadla naprostá porážka Bar Kochbova povstání, které bylo poslední velkou a zpočátku nadějnou válkou za nezávislost proti Římu a jehož duší byl rabi Akiva.³ Devátým *avem* byla roku 1492 ohraničena lhůta, v níž měli Židé opustit Španělsko; zemi, jejíž „zlatý věk“ byl vyznačen čtyřmi staletími židovského života a působení.

Nebylo možné vymazat tento den z paměti. Ani ostatní postní dny nebyly zapomenuty. Jeruzalém a země otců žije v židovství dál. Slib, který kdysi při řečích babylonských složili předkové, platí i pro příští generace: „Ať mi jazyk přilne k patru, nebudu-li si tě připomínat, nebudu-li Jeruzalém považovat za svou svrchovanou radost.“ (Ž 137, 6)

2

POSTNÍ DNY A OBDOBÍ SMUTKU

O pěti jmenovaných velkých smutečních dnech se lidé postí. To znamená, že se po celý den zdrží jídla i pití. Od západu slunce do západu slunce. Tak dlouhý den platí ovšem pouze pro nejtemnější z postních dnů, pro 9. *av*. Ostatní dny mají půst o něco lehčí, drží se od východu slunce do jeho západu. Večer a v noci se ještě smí jíst i pít. Kromě toho je v těchto dnech dovoleno pracovat.

Neobyčejnost dní, o nichž je řeč, je samozřejmě vyjádřena a ovlivněna modlitbami a synagogální službou. Postní den není jen utrpením pro žaludek; pouhým tělesným trestem. Den postu je také dnem smutku, a ten má své příčiny. Nadto je smutek vždy svázán s žalem a lítostí.

Ptáte se, proč žal? K čemu lítost? Vždyť dnes už nemůžeme zvrátit příčiny, které před mnoha staletími vedly ke konci politické nezávislosti Izraele a ke zničení svatyně. Je přece nemožné pykat za opominutí a chyby našich předků, litovat jejich omylů a nedostatků! Můžeme se ale pokusit o srovnání. Obrátíme se do sebe a zkoumáme, jestli nemáme na svědomí ty samé hříchy a jestli nás stejné chyby či přečiny nečiní vin-

---

³ Akiva ben Josef, asi 50–135 n. l., učitel *Mišny*. O jeho životě se dochovalo velmi málo historických faktů, ale mnoho legend, například že Tóru začal studovat až ve 40 letech, jiné vyprávějí o jeho skromnosti či o mučednické smrti po porážce povstání Bar Kochby.

nými. Současně si musíme uvědomit, že máme být napraveni v tavícím kotli utrpení a zkoušek. Katastrofy, které náš lid mohou kdykoli postihnout, nepatří minulosti. Plamínek pod tavícím kotlem stále plápolá.

Myšlenky samy od sebe putují k bídě vyhnanství, které ani dnes není u konce, ke zjevným a hlubokým příčinám, jež vedly k rozptýlení a nesoou odpovědnost za jeho trvání. Tento význam smutečního dne pokání nelze vyjádřit pouhým zdržením jídla a pití, také práce by nás od tohoto smyslu vzdálila. Pomoc najdeme v synagoze při bohoslužbě.

Do modlitby Osmnácti požehnání, která tvoří hlavní denní modlitbu, přidáme odpovídající prosbu. „Vyslyš nás, Bože, vyslyš nás v tento postní den pokání, neboť jsme ve veliké nouzi. Neotáčej se pro naše bezpráví, neskrývej před námi svou tvář, neodebírej nám milost, aby byla vyslyšena naše prosba. Buď nablízku našim prosbám, aby nás tvá láska utěšila. Vyslyš nás podle slov: ‚Dříve než zavolají, já odpovím; budou ještě mluvit a já je už vyslyším.‘ (Iz 65,24) Neboť ty, Bože, jsi ten, který odpovídá v čase nouze, jsi Vykupitel a Zachránce v čase zoufalství a trápení.“

V ranní bohoslužbě se recitují také kající modlitby, *slichot*. Jejich styl i hlavní myšlenky probouzejí utrpení strašných dní středověku a bídu staretí strávených v exilu.

Ráno a odpoledne se Tóra odroluje až k místu, které popisuje Mojžíšovu přímlovu a Boží milost po hříchu se zlatým teletem. Také se předčítá z Proroků. „Dotazujte se na Hospodina, dokud je možno ho najít, volejte ho, dokud je blízko. Svévoleník ať opustí svou cestu, muž propadlý ničemností svoje úmysly; nechť se vrátí k Hospodinu, slituje se nad ním, k Bohu našemu, vždyť odpouští mnoho.“ (Iz 55,6–7)

To vše platí zejména pro čtyři lehčí postní dny. K 9. *avu* se váže ještě mnohé další. Nad tímto dnem se vznáší temný mrak, který je viditelný už dlouho předtím a ohlašuje jeho příchod.

Mezi 17. *tamuzem* a 9. *avem* leží přesně tři týdny. Tři temné týdny: vzpomínka na tři týdny hrůzy, v nichž hrdinové v Jeruzalémě nasazovali své poslední síly v boji proti Římu. „Juda odešel do vyhnanství, ponížen a nesmírně ztotočen. Usadil se mezi pronárody, odpočinutí nenachází. Všichni jeho pronásledovatelé ho dostihli v jeho úzkostech.“ (Pláč 1,3) Aramejsky se jim říká „tři týdny trestu“; vždyť jde o období smutku přísnější než dny *omeru*. V tomto čase si nikdo poprvé neobléká nové šaty, protože mají obcerstvující účinek a probouzejí radostné pocity. Kromě toho by přitom muselo být proneseno požehnání, poděkování Bohu: „Budiž požehnán, Věčný, Bože náš, Králi světa, kterýs nám dal život a jeho zachování

a nechals nás dosáhnout až tohoto času.“ V této době by taková slova zněla podivně. Kdo by se mohl z něčeho těšit v době národních starostí?

Ze stejného důvodu se v průběhu těchto tří týdnů nejlí žádné čerstvé ovoce. Každá osobní radost ustupuje před národním smutkem do pozadí. Nekonají se oslavy ani svatby. Lidé neposlouchají hudbu, sami nehrají na hudební nástroje. O svůj zevnějšek také nepečují jako obvykle. Vlasy i vousy rostou nezastřížené, neholené. Někdy dokonce celé tři týdny; v tom se zvyky různí.

Se začátkem měsíce *avu* se smutek prohlubuje a zasahuje dokonce až do židovské kuchyně. V průběhu devíti dnů se nepodává žádné maso, masové pokrmy ani jídla, která obsahují zvířecí tuk. Jí se jen takzvané mléčné potraviny. A samozřejmě se nepije víno. Víno a maso totiž nesmí chybět jako nepostradatelná součást žádné slavnostní hostiny. Kromě toho tento zvyk navazuje na historickou skutečnost: ve třech týdnech, na jejichž konci přišla zkáza státu i Chrámu, se na oltář nepřinášely ani zvířecí, ani vinné oběti a lidé trpěli hladem a žízni.

Vynechává se i koupání, má-li sloužit jenom pro radost. Hygiena a zdraví se pochopitelně nikdy, v žádném případě nesmí opomíjet.

Tři týdny trestu se jako temný stín vznášejí také nad synagogální bohoslužbou. Porážka je zřejmá i ze způsobu, kterým se pronášejí modlitby. V týdnu, do kterého připadá *Tiša be-av*, 9. *av*, se musí dokonce i svitky Tóry vzdát svých ozdob. I Tóra má smutek.

Jak už jsme se zmínili, zvyky se v jednotlivých obcích a komunitách různí. Liturgie pro tento den obsahuje žalozpěvy, které složili středověcí básníci. Němečtí Židé mají smuteční písně i z pozdního středověku. Líčí strašnou bídu židovských obcí v Německu, které byly v dobách křížových výprav zničeny a jejichž členové byli krutě vyvražděni. Tak tomu bylo mimo jiné ve Špýru, Wormsu a Mohuči. V době křížové výpravy proti Turkům roku 1463 vytrpěli mnohé také Židé ze Lvova a Krakova.

Tyto a podobné zvyky sice nejsou přímo předepsány, ale vyvinuly se na základě rabínských rozhodnutí. Nouze trvající po staletí smutek ještě zdůrazňovala. Jednotlivé tradice také nejsou vpsledku pevně stanoveny, protože ne všechny obce prožily stejná utrpení.

Na tomto místě bychom měli zdůraznit, že tato kniha odráží pouze život Židů, kteří jsou věrni tradici a Tóře a jejichž život je usměřován náboženským právem. Rozumí se samo sebou, že ne všichni Židé tyto smutné časy prociťují a dodržují dané obřady. A jsou také tací, kteří se sice drží tradice, ale přesto plně nechápou události, které tvoří její základ.

Obecně můžeme říci, že tyto temné dny poznamenaly židovský život velmi hluboce. To platí zejména pro 9. av. Dokonce i *šabat*, které mu předchází, jím jsou v jistém smyslu ovlivněny.

3

DEVÁTÝ AV

Nádhera *šabatu* vždy převáží zármutek z bolesti a lítosti, i když tento *šabat* stojí uprostřed trojice týdnů nesoucích se ve znamení obecného národního zármutku. Určitá menší i větší omezení, která tomuto ročnímu období propůjčují jeho truchlivou atmosféru, platí pouze pro všední dny, nikoli pro *šabat*. Přesto je sama oslava *šabatu* tísnivější. Několik bohoslužebných melodií je věnováno smutečnému času. Známý hymnus, jímž je *šabat* přivítán: „Přijď, můj milý, vstříc nevěstě, ...“ zpívá kantor v tónině moll. Do liturgie jsou zařazeny některé *pijuty*, básně, které naříkají a pláčou nad smutným osudem Izraele a které jsou přednášeny jako smuteční písně.

Z Tóry se předčítá příslušný odstavec, ale oddíly z Proroků, *haftary*, se v těchto třech týdnech vztahují ke smutečnému času a ne jako obvykle k obsahu čtení. O obou prvních *šabatech* se předčítá z proroka Jeremjáše. O prvním *šabatu* první kapitola a první tři verše z kapitoly druhé. O dalším *šabatu* se čte druhá kapitola do verše 28 a uzavírá se o něco méně zdumčivým čtvrtým veršem následující kapitoly: „Můj Otče, tys byl vůdce mého mládí...“ O třetím *šabatu*, posledním před 9. *avem*, se předčítá první kapitola z Izajáše až k verši 28. Tento *šabat* se jmenuje po prvním hebrejském slově prorockého oddílu, *šabat chazon*;⁴ v lidové mluvě bývá běžně označován jako černý *šabat*. Tato *haftara* se zpívá na stejnou melodii jako žalozpěvy. Do bohoslužby jsou také zařazeny mnohé liturgické pasáže se smutným obsahem a s potemnělým zvukem.

Černý *šabat* se nemůže osvobodit od mraků, které v těchto dnech zatemňují život židovského lidu. O obou prvních *šabatech* neplatí zvyky tří truchlivých týdnů, ale pro třetí *šabat* už existuje celá řada omezení. V pozadí cítíme temnou přítomnost a skličující atmosféru devátého *avu*.

---

⁴ *šabat* vidění

Přesto jeho vliv není tak silný, aby ovládl i *šabatové* hostiny. Pro přivítání a zasvěcení *šabatu* použijeme víno. Konzumace masa a masitých pokrmů je také povolena.

Atmosféra je ovlivněna blížícím se postním dnem. Každý je na něj připraven. Bude bez lesku, temný. Všechna omezení velikého Dne smíření platí i pro 9. *av*, ale jejich záměr je tentokrát jiný, jak už jsme výše zmínili. V tento den se má národní bolest a smutek vyjádřit ve vši ostrosti a jasnosti, má pronikat hluboko do našeho povědomí. Postní den nás má přimět k tomu, abychom si tváří v tvář minulosti uvědomili a připomněli své počínání jakožto Židů a abychom měli na paměti naše povinnosti do budoucnosti.

Naše myšlenky musejí být prosyceny zármutkem. Nic je od toho nemší odvádět, dokonce ani žádná činnost duchovního rázu. Proto v tento den vynecháváme studium Tóry. Důsledky pochopí jedině ten, kdo ví, jak vysoce se výuka a učení v Izraeli cení. Podle traktátu *Pea* 1,1 (Mišna a Jeruzalémský Talmud) „převáží všechno ostatní“. V tento den však bude studium zanedbáno. Bible, traktáty *Talmudu*, pozdější nebo i moderní díla se sice číst smějí, ale právě jen číst, nikoli studovat. A čte se jen to, co se k tomuto dni hodí: Kniha Jób, žalozpěvy, úryvky z Jeremjáše, vhodná *halachická* pojednání, *agadické* výňatky z *Talmudu* a podobná literatura. Nic z toho se ale nestuduje. Četba podráždí city, ale nepřináší intelektuální nebo duchovní požitek, z něhož by se stalo nechtěné rozptýlení.

Tento postní den trvá od západu do západu slunce. Začíná už brzy předchozí den, ještě před začátkem soumraku. Samozřejmě se na něj každý připravuje tak, aby dlouhý půst vydržel. I navzdory dobré přípravě může být tento den až příliš dlouhý, obzvlášť v horkém létě, a žaludek se jistě bude dožadovat svého. Především také proto, že se duch nemůže pozvednout. Půst nebyl zamýšlen jako závod v hladovění, a proto se proti tomu snažíme nějak vyzbrojit. Jíme a pijeme ještě krátce před jeho začátkem. Jedině však vařený pokrm. Tomuto poslednímu jídlu před postem se říká *se'uda mafseket*, závěrečné jídlo. Obvykle se jí vejce. Je lehké a dobře stravitelné a kromě toho je považováno za smuteční jídlo. Není nám sice přesně známo, jestli se stalo symbolem smutku z důvodu, že jej lidé jedli při smutečních příležitostech, nebo obráceně, jestli platilo jako smuteční pokrm, a proto se jedlo před postním dnem. Ve druhém případě by muselo být také objasněno, proč se symbolem smutku stalo právě vejce. Naše dosavadní poznatky zatím nepřinášejí dostatečné vysvětlení.

Ještě než sníme poslední jídlo před postem, vyzujeme si koženou obuv. Stejně jako na Den smíření ani o 9. *avu* nenosíme boty z kůže, jak už jsme si vysvětlili dříve. Jako by člověk seděl oděný v pytli, pokrytý popelem a válel se v prachu (Micheáš 1,10). Samozřejmě ne doslovně. Každý se usadí na zem nebo na nízkou stoličku. Členové rodiny nesedí pohromadě, ale rozmístěni po celé místnosti, každý o samotě. Dokonce ani modlitba po jídle se neříká společně. To je velmi významný a silný symbol smutku, protože v židovském životě obecně se na společnou obřadnost klade velký důraz.

Bez jediného pozdravu, snad kromě „dobrého postu“, se lidé odeberou do synagogy. Dnes nezáří jaseň ani světlem. Hoří jen nejnútnejší světla. Ramena žádného muže nezakrývá *talit*; ani kantor, ani členů obce. Před skříní na Tóru nevisí opona, na pódiu a pultíku chybí jinak obvyklé dečky. Večerní modlitbu pronáší kantor tlučeným hlasem. Po modlitbě se posadí na schody před skříní na Tóru a přednáší všech pět kapitol Pláče Jeremjášova. Melodii vyznačenou tradičními notami zpívá smutně a naříkavě. Stejně se o předchozím, černém *šabatu* předčítala *haftara*. Po biblickém Pláči Jeremjášově následují další žalozpěvy, *kinot*, od nejrůznějších autorů středověku. Obec tomuto předčítání tiše naslouchá; mnozí sedí na podlaze nebo na nízkých stoličkách. Bohoslužba končí útěšnými verši z Proroků (Zach 1,15–17). Pak všichni vstanou a bez pozdravu opustí synagogu.

Někdy připadne 9. *av* na neděli, takže předchodí den příprav připadajících na *šabat*, který se ničím neliší od *šabatu chazon*, posledního *šabatu* před postním dnem. Chybí ovšem závěrečné jídlo, vynechá se vejce a také se nesedí na zemi. Kožené boty si vyzujeme, když nastane noc a přiblíží se čas večerní bohoslužby. Pouze kantor se vyzuje dříve. Odpoledne o tomto *šabatu* se nestuduje Tóra.

Jestliže připadne 9. *av* na *šabat*, a dochází k tomu dokonce poměrně často, přesune se postní den na neděli, 10. *av*. Oslava *šabatu chazon* s jeho vlastní atmosférou není nijak narušena.

Ranní bohoslužba se podobá bohoslužbě večerní. Muži si neberou *talit*, nepřikládají *tfilin*, modlitební řemínky; vždyť i ty jsou ozdobou. Kantor opět sklíčeným hlasem přednáší modlitby. Ve stejném duchu probíhá i předčítání z Tóry, z níž je vybrán zvláštní oddíl (5M 4,25–40). Také tři vyvolání přednášejí v tomtéž tónu a pódium opustí bez přijetí požehnání i bez toho, aby jej vyprosili pro někoho jiného. Oddíl z Proroků, *haftara*,

se liší od těch, které se předčítají o ostatních obvyklých postních dnech. Sestává z Jeremjáše (8,13–9,23).

Jakmile je Tóra uložena zpět do schránky, posadí se kantor i mnozí členové obce opět na podlahu. Zazpívají několik žalozpěvů, při nichž kromě kantora a učitele převezmou vedení i další přítomní, ovšem bez veškerých poct. Ne všechny *kinot* se vyznačují pronikavě krásnou lyrikou, ale ke slovu dnes přijdou i velicí básníci z doby španělského rozkvětu: Jehuda Halevi a Ibn Gabirol (Avicebron). Snad nejkrásnější ze známých elegií je Haleviho Píseň o Sijónu.

Žalozpěvy končí stejnými slovy útěchy jako předchozí večer.

Dopoledne je téměř u konce. Po bohoslužbě se každý vrátí ke své běžné činnosti. Odpoledne se všichni opět shromáždí v modlitebně. Zdá se, že se temný stín rozplývá. Před skříní na Tóru už visí opona. Pódium a pultík zase zdobí dečky. Kantor a členové obce se halí do *talitu* a přikládají modlitební řemínky, *tfilin*. Modlitby jsou znovu přednášeny v obvyklé melodii. Do hlavní modlitby je zařazena prosba o útěchu pro Sijón a o znovuvystavění Jeruzaléma. K četbě z Tóry, jde o stejné úryvky a *haftary* jako o jiných postních dnech, jsou vyzváni ti, kteří byli vyvoláni už ráno. Tentokrát je však doprovodí požehnání a oni je také smí vyprosit pro někoho dalšího.

Mlha se rozpouští, přichází noc, postní den je u konce. Život jde dál a je opět plný barev.

Následuje sedm týdnů útěchy. O nadcházejících sedmi *šabatech* pocházejí všechny *haftary* z proroka útěchy, Izajáše, počínaje jeho 40. kapi-
tolou. První *šabat* po 9. *avu* se označuje jako *šabat nachamu*, *šabat* útěchy, podle prvních slov jeho *haftary*: „Potěšte, potěšte můj lid...“ (Iz 40,1)

Na konci těchto sedmi týdnů přivítáme židovský Nový rok.

VÝBĚR LITERATURY DOSTUPNÉ V ČEŠTINĚ

- Allegro, J.: Rukopisy od Mrtvého moře, Praha 1969
- Bardtke, H.: Příběhy ze starověké Palestiny: Tradice, archeologie, dějiny, Praha 1990
- Barnavi, E.: Atlas univerzálních dějin židovského národa, Praha 1995
- Baumann, A.: Co by měl každý vědět o židovství, Praha 2000
- Bič, M.: Ze světa Starého zákona I, II, Praha 1989
- Bič, M.: Stopami dávných věků, Praha 1979
- Blažek, J.: Sidur adir ba-marom, Praha 2008
- Buber, M.: Chasidská vyprávění, Praha 1990
- Buber, M.: Já a ty, Olomouc 1996
- Buber, M.: Život chasidů, Praha 1994
- Cohen, A.: Talmud pro každého, Praha 2006
- Di Sante, C.: Židovská modlitba, Praha 1995
- Divišová, M.: Dialog křesťanů a Židů, Praha 1999
- Fishbane, M.: Judaismus. Zjevení a tradice, Praha 1996
- Flavius, I.: Válka židovská I–II, Praha 1991–1992
- Flusser, D.: Esejské dobrodružství, Praha 1999
- Gilbert, M.: Izrael: Dějiny, Praha 2002
- Hamoun, M.: Židovské osvícenství mezi Córdobou a Berlínem I, II, Praha 1998, 2000
- Hauemann, H.: Dějiny východních Židů, Olomouc 1997
- Horyna, B., Pavlincová, H.: Judaismus, křesťanství, islám, Olomouc 2003
- Jepsen, A.: Královská tažení ve starém Orientu, Praha 1997
- Kovář, F.: Filosofické myšlení hellenistického židovstva, Kladno 1922
- Krupp, M.: Sionismus a stát Izrael, Praha 1999
- Kuras, B.: Nebýt Golema, Praha 1999
- Kuschel, K. J.: Spor o Abrahama, Praha 1997
- Langer, J.: Devět bran, Praha 1996
- Messadié, G.: Obecné dějiny antisemitismu, Praha 2000
- Much, T., Pfeifer, K.: Svár bratří v domě izraelském, Praha 2000
- Neher, A.: Studna exilu, Praha 1993
- Nettelhorst, R. P.: Sto postav z Bible, Praha 2008
- Newman, J., Sivan, G.: Judaismus od A do Z, Praha 1992
- Nosek, B.: Pirkej Avot – Výroky otců, Praha 1994

- Pavlincová, H.: Slovník judaismus – křesťanství – islám, Olomouc 2003
- Pěkný, T.: Historie Židů v Čechách a na Moravě, Praha 2001
- Petrův, H.: Právní postavení Židů v Protektorátě Čechy a Morava (1939–1941), Praha 2000
- Rendtorff, R.: Hebrejská bible a dějiny, Praha 1996
- Sadek, V., Franková A., Šedinová J.: Židovské dějiny, kultura a náboženství, Praha 1992
- Sadek, V.: Židovská mystika, Praha 2003
- Sachar, H. M., Dějiny Státu Izrael, Praha 1998
- Sante, C.: Židovská modlitba, Praha 1995
- Segert, S.: Starověké dějiny Židů, Praha 1995
- Segert, S.: Synové světla a synové tmy, Praha 1970
- Shmeruk, Ch.: Dějiny literatury jidiš, Olomouc 1996
- Schneider, L.: Klíč k Tóře, Ostrava 2000
- Scholem, G.: Davidova hvězda, Praha 1996
- Scholem, G.: Kábala a její symbolika, Praha 1999
- Schubert, K.: Židovské náboženství v proměnách věků, Praha 1994
- Schubert, K.: Bible a dějiny, Svitavy 2000
- Sidon, K.: Návrat Abrahámův, Praha 1995
- Sidon, K.: Nová pražská pesachová hagada, Praha 1996
- Sládek, P.: Malá encyklopedie rabínského judaismu, Praha 2008
- Soušek, Z.: Knihy tajemství a moudrosti I–III, Praha 1995, 1998, 1999
- Stemberger, G.: Talmud a midraš, Praha 1999
- Stern, M.: Svátky v životě Židů, Praha 2002
- Tomek, V. V.: Pražské židovské pověsti a legendy, Praha 1995
- Weber, V.: Židé v novodobých dějinách, Praha 1997
- Wehr, B.: Buber, Olomouc 1995
- Wiesel, E.: Svět chasidů: Portréty a legendy, Praha 1996
- Wiesel, E.: Talmud: Portréty a legendy, Praha 1993
- Wiesel, E.: Příběhy o důvěře, Praha 2001
- Wiesel, E.: Příběhy o naději, Praha 2001

SLOVNÍČEK POJMŮ

- almemor, bima* – pódium v synagoze, odkud se předčítá ze svitků Tóry
- aninut* – doba od okamžiku smrti do pohřbu
- aron ha-kodeš* – skříň na Tóru v synagoze
- avel* – truchlící
- avelut* – smuteční doba
- bar micva* – označení chlapce, který dosáhl náboženské dospělosti; za hranici dospělosti je v tomto případě považován věk 13 let, kdy se chlapec stává plnoprávným členem obce a je povinen plnit všechny náboženské povinnosti
- basar* – maso
- bechor* – prvorozený
- bikur cholim* – návštěva nemocných
- brit mila* – obřizka
- cdaka* – dobročinnost
- cicit* – třásně na modlitebním šálu
- ejrusin* – zasnoubení
- etrog* – citrusový plod připomínající citrón, který se používá při obřadech svátku Sukot spolu se svazkem palmové ratolesti, myrty a vrby
- galut* – diaspora, rozptýlení, židovské osídlení mimo Izrael
- gaon* – představený talmudické akademie v Babylonii
- Gemara* – dosl. „dokončení“, druhá dodatková část Talmudu, podrobný komentář k Mišně; 200–500 našeho letopočtu
- get* – rozlukový list
- haftara* – hebrejsky závěr; pasáž čtená v synagoze z Proroků po předepsané části z Pěti knih Mojžíšových
- havdala* – obřad oddělení odcházejícího šabatu od nadcházejících všedních dní
- hesped* – chvála nad hrobem
- chala* – část těsta, kterou je podle biblického zákona třeba odložit a dát kohenu; od zničení Chrámu se tento zvyk dodržuje už jen symbolicky tak, že před pečením hospodyně odstraní malou část těsta a po pronesení požehnání ji spálí; také chléb, pletený bochánek, nad nímž se o šabatu a svátcích pronáší požehnání
- chalav* – mléko

chamec – kvašené, kynuté

Chanuka – Svátek světla; od 25. kislevu 8 dní; připomíná úspěšné makabejské povstání proti náboženské perzekuci za Antiocha IV. Epifana; hlavním obřadem je zapalování světla: první večer svátku se v chanukovém svícnu zapálí jedno světlo a každý následující večer k němu přibude další, až poslední, osmý večer září všech osm světla

chazan – kantor, zástupce shromážděných věřících pověřený vedením bohoslužby

chevra kadiša – aramejsky svaté bratrstvo; termín označující dobrovolnou skupinu či spolek, který provádí poslední obřady u zesnulého a dohlíží na pořádání pohřbu

Chrám – centrum náboženského života Izraele, symbol jednoty a nezávislosti Židů. První – Šalomounův chrám byl postaven asi r. 950 př. n. l. a nahradil přenosný stan úmluvy; po návratu z babylonského zajetí byl na původním místě postaven Druhý chrám, který přetrval do doby makabejské. Na počátku 1. stol. našeho letopočtu celou stavbu rekonstruoval Herodes. V roce 70 byl Chrám zničen.

jidiš – jazyk středo- a východoevropských Židů založený na středověké němčině, hebrejštině a slovanských jazycích

Jom kipur – Den smíření; 10. tišri

kabalat šabat – přivítání šabatu

Kadiš – aram. „svatý“, modlitba požehnání a chvály, která se přednáší jen s minjanem o předepsaných příležitostech v synagoze, domě smutku či o pohřbu atd. Existují čtyři podoby Kadiše: Kadiš šalem, tj. úplný, celý; Kadiš de-rabanan, tj. Kadiš učenců; Chaci Kadiš, tj. poloviční; Kadiš jatom, tj. Kadiš sirotků. Všechny verze jsou složeny v hovorové aramejštině.

kiduš – požehnání nad vínem

kinot – žalozpěvy, elegie, nářky

košer – rituálně čisté, způsobilé

ktuba – svatební smlouva

levirát – švagrovské manželství

lulav – palmová ratolest, která spolu s myrtou a vrbovými větévkami tvoří svazek, který se používá o svátku Sukot při bohoslužbě

ma'ariv – večerní bohoslužba

maces – nekvašený chléb

machzor – modlitební kniha pro svátky

menora – sedmiramenný svícen

mezuzá – hebr. věřeje; pouzdro s pergamenovým svitkem, na němž jsou vypsány pasáže 5M 6,4–9 a 11,13–21, které je připevněno na pravou dveřní zárubeň

micva – náboženské přikázání, které je praktikující Žid povinen dodržovat a plnit

mikve – rituální lázeň

mincha – odpolední bohoslužba

Mišna – základ Talmudu; učení raných mudrců prvních dvou staletí našeho letopočtu; hebr. „opakování“, „studium“, „výuka“

mohel – kvalifikovaný, vyškolený muž, který provádí obřízku, brit mila

musaf – přídatná modlitba, bohoslužba

nikur – košerování zakázaných částí poraženého zvířete; odstraňují se zákonem zakázané svazové žíly na kyčli, tuk u žaludku a vnitřností

nisu'in – uzavření sňatku

pajtan – autor náboženské poezie

paraša, sidra – příslušný oddíl Tóry určený k předčítání v synagoze v každém týdnu v roce; oddíly se čtou ze svitku Tóry při šabatové ranní bohoslužbě

parochet – synagogální opona, textilní zdobený závěs umísťovaný v aškenázských synagogách před dveře statotánku, aron ha-kodeš

Pesach – začíná v předvečer 15. nisanu a trvá osm dní v zemích diaspory (15. až 22.) a sedm dní v Izraeli (15.–21.). Svátek nekvašených chlebů. Připomíná vyvedení z Egypta.

pidjon ha-ben – vykoupení prvorozeného syna od kohena

pijut – náboženská poezie

pikuach nefeš – hebr. úcta k lidskému životu; příkaz ponechat stranou veškeré ostatní ohledy (tj. i omezení či přikázání některých svátků), v případě ohrožení života; proto je například nutné vykonat i o šabatu nutné práce, které jsou jinak zakázané, protože záchrana života stojí nad všemi ostatními příkázáními a zákony

Poutní svátky – Pesach, Šavu'ot, Sukot

Purim – menší svátek židovského kalendáře slavený 14. adaru na památku záchrany Židů v perské říši před úplným vyhlazením z rukou Hamana, místokrále Achašverošova

Roš ha-šana – Nový rok; 1. a 2. tišri

sanhedrin – shromáždění, rada; nejvyšší politická, soudní a právní instituce židovského obyvatelstva Palestiny v době řec.-řím. nadvlády až do poč. 5. století.

se'uda – slavnostní hostina

seder – řád, pořádek

schach – střecha suky vyrobená z přírodních materiálů tak, aby poskytovala obyvatelům suky víc stínu nežli sluneční záře, ale aby skrze ni večer bylo vidět na hvězdy

sidur – modlitební kniha pro všední den

Simchat Tóra – Radost z Tóry; 23. tišri; slavnost na závěr svátku Sukot při níž se v synagoze dočítá poslední část z Pěti knih Mojžíšových a zároveň se ihned začíná nový cyklus čtení od 1M

slichot – kající a usmiřující modlitby pronášené od měsíce elulu do Jom kipur a někdy i v dobách vážného ohrožení

suka – stánek pro svátek Sukot

Sukot – Svátek stánků; začíná 15. tišri a slaví se jako vzpomínka na 40 let putování pouští na cestě z Egypta do Zaslíbené země;

šabat – hebr. odpočínutí; sobota, den zasvěcený duchovnímu povznesení a odpočinku od všední činnosti

šacharit – ranní modlitba

šamaš – zřízenec, placený obecní pracovník, který má na starosti celkovou údržbu synagogy; jako šamaš se také označuje 9. přídatná svíčka na chanukovém svícnu, kterou se ostatních osm svátečních světel zapaluje

Šavu'ot – Svátek týdnů; 6. a 7. sivan v diaspoře (v Izraeli 6. sivan); biblický příkaz nařizuje odpočítat sedm týdnů od druhé pesachové noci a oslavit 50. den jako posvátný (3M 23,15–16.21); podle učenců připomíná tento svátek událost darování Tóry na Sínaji

Šema – Slyš Izraeli, modlitba a základní vyznání židovské víry; skládá se z 5M 6,4–9, 5M 11,13–24 a 4M 15,34–41

Šchina – Boží přítomnost

šchita – rituální porážka biblickými předpisy povolených zvířat a ptáků

šiva – smuteční týden, sedm dní plného smutku za zemřelého po pohřbu

šlošim – třicet dní následného smutku od data pohřbu

Šmini aceret – 22. tišri, poslední den svátku Sukot

Šmone esre – jinak Amida (modlitba pronášená „vstojte“) či ha-Tefila (Modlitba), modlitba Osmnácti požehnání, základní složka všech denních modliteb; pronáší se třikrát denně – při ranní, odpolední i večerní bohoslužbě

šofar – zvířecí roh upravený jako hudební nástroj; v synagoze se na něj troubí v měsíci elul na znamení blížícího se dne pokání, na Roš ha-šana a Jom kipur

šochet – řezník

Šulchan aruch – náboženský kodex, autor Josef Karo

tahara – omytí mrtvol před pohřbem

tachrichim – pohřební rubáš

talit – modlitební šál

Talmud – dosl. „učení“, „studium“, autoritativní celek židovského zákona a tradice, obsahuje učení Mišny a její pozdější opakování a doplnění v Gemara

tfila – modlitba

tfilin – modlitební řemínky

Tóra – ukazatel, směrnice, Pět knih Mojžišových; Zákon

trefa – jidiš trejfe; rituálně nečisté

viduj – vyznání hříchů

Vysoké svátky – Roš ha-šana, Jom kipur

zmirot – stolní šabatové písně

ZKRATKY BIBLICKÝCH KNIH
(ŘAZENO PODLE ČEP)

1M	První Mojžíšova (Genesis; Berešit)	Da	Daniel
2M	Druhá Mojžíšova (Exodus; Šemot)	Oz	Ozeáš
3M	Třetí Mojžíšova (Leviticus; Vajikra)	Jl	Jóel
4M	Čtvrtá Mojžíšova (Numeri; Bemidbar)	Am	Ámos
5M	Pátá Mojžíšova (Deuteronomium; Dvarim)	Abd	Abdijáš
		Jon	Jonáš
		Mi	Micheáš
		Na	Nahum
		Abk	Abakuk
		Sf	Sofonjáš
		Ag	Ageus
Joz	Jozue	Za	Zacharjáš
Sd	Soudců	Mal	Malachiáš
Rt	Rút		
1S	První Samuelova		
2S	Druhá Samuelova		
1Kr	První Královská		
2Kr	Druhá Královská		
1Pa	První paralipomenon		
2Pa	Druhá paralipomenon		
Ezd	Ezdráš		
Neh	Nehemjáš		
Est	Ester		
Jb	Jób		
Ž	Žalmy		
Př	Příslolí		
Kaz	Kazatel		
Pís	Píseň písni		
Iz	Izajáš		
Jr	Jeremjáš		
Pl	Pláč		
Ez	Ezechiel		

ŽIDOVSKÉ MĚSÍCE

Hebr. měsíc	Připadá na měsíce	Svátky
nisan	březen/duben	Pesach
ijar	duben/květen	Lag ba-omer
sivan	květen/červen	Šavu'ot
tamuz	červen/červenec	
av	červenec/srpen	Tiša be-av
elul	srpen/září	
tišri	září/říjen	Roš ha-šana, Jom kipur, Sukot, Šimchat Tóra
chešvan	říjen/listopad	
kislev	listopad/prosinec	Chanuka
tevet	prosinec/leden	
švat	leden/únor	
adar	únor/březen	Purim

EDIČNÍ POZNÁMKA

Transkripce hebrejských výrazů vychází z pravidel stanovených ve slovníku *Judaismus od A do Z* (Praha 1998). Vlastní a místní biblická jména vycházejí z Českého ekumenického překladu Bible, odkud jsou také převzaty biblické citace.

Edice Světová náboženství

SIMON PHILIP
DE VRIES

ŽIDOVSKÉ
OBŘADY
A SYMBOLY

Z německého autorizovaného vydání
Jüdische Riten und Symbole v nakladatelství
Fourier Verlag GmbH, Wiesbaden,
přeložila a poznámkami opatřila Marie Holá
Typografie Zbyněk Kočvar
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
roku 2009 jako svou 860. publikaci
Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský
Vydání první. 17,2 AA. Stran 304
Výtiskla tiskárna Finidr, s. r. o.
Doporučená cena 298 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7021-963-8